

Th.L. van Berkel

DE GOUW

Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied
in Noord-Holland

Mededeling No. 281

SIGN: L27-281
EX. NO: A
MLV: 0315190

Maart 1983

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek
Conradkade 175 - 2517 CL Den Haag
Postbus 29703 - 2502 LS Den Haag
Telefoon 070 - 614161

Prijs f 13,50

REFERAAT

DE GOUW

SOCIAAL-ECONOMISCHE VERKENNING VAN EEN RUILVERKAVELINGSGEBIED IN NOORD-HOLLAND

Berkel, Th. L. van

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1983

46 pag., tab., + krt

Dit rapport geeft een beschrijving van de recente en te verwachten structurele ontwikkeling van de land- en tuinbouw in een toekomstig ruilverkavelingsgebied van ca. 7200 ha, voornamelijk bestaande uit gronden in de gemeenten Opmeer, Wester-Koggenland, Wognum en Noorder-Koggenland. In dit gebied zijn de rundveehouderij en de tuinbouw de voornaamste produktietakken. Recentelijk groeide alleen de tuinbouwproduktie (m.n. de bollenteelt), de rundveehouderijproduktie bleef constant. De bedrijven met melkvee hebben vaak een beperkte bedrijfsoppervlakte, ook de verkaveling en ontsluiting zijn niet optimaal.

De beperkte oppervlakte van veel bedrijven zal ook de komende jaren het grootste probleem in dit gebied zijn.

Landinrichting/Melkveehouderij/Bedrijfsstructuur in de landbouw/Noord-Holland

INHOUD

	Blz.
INLEIDING	5
1. ORIËNTATIE VAN HET GEBIED	5
1.1 Ligging	7
1.2 Bevolking en beroepsbevolking	7
1.3 Planologische aspecten	8
2. BEDRIJVEN EN ARBEIDSKRACHTEN	12
2.1 Aantal bedrijven en bedrijfstype	12
2.2 Ontwikkeling in het aantal hoofdberoeps- en nevenbedrijven	12
2.3 Arbeidskrachten, leeftijd van de bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging	13
3. DE CULTUURGROND	15
3.1 De oppervlakte van hoofdberoeps- en nevenbedrijven	15
3.2 Het grondverkeer	16
3.3 Rechtsvorm van grondgebruik	17
3.4 Produktieomstandigheden	18
4. PRODUKTIEPATROON EN PRODUKTIETAKKEN	21
4.1 Het grondgebruik	21
4.2 De produktietakken	21
4.2.1 De rundveehouderij	21
4.2.2 De tuinbouw	23
4.2.3 Het bouwlandgebruik	25
4.2.4 De intensieve veehouderij	25
4.3 De samenstelling van de produktieomvang uitgedrukt in sbe	26
4.4 De omvang van de bedrijven	27
5. BEDRIJFSECONOMISCHE BESCHOUWING	28
5.1 De rundveehouderij	28
5.2 De bloembollenteelt	29
5.3 De fruitteelt	29
6. VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN IN DE LAND- EN TUINBOUW	30
6.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven	30
6.2 Het bedrijfstype	30
6.3 Cultuurgrond en verdeling van de bedrijven naar oppervlakte	31
6.4 De ontwikkeling in de produktietakken	32
6.4.1 Het grondgebruik	32
6.4.2 De rundveehouderij	32
6.4.3 De tuinbouw	33
6.4.4 Het bouwlandgebruik en de intensieve veehouderij	34
6.4.5 De omvang van de produktietakken uitgedrukt in sbe	34
SAMENVATTING	35
ENKELE SLOTOPMERKINGEN	38
BIJLAGEN	39
LITERATUUR	46
	3

INLEIDING

Ten behoeve van de voorbereiding van de ruilverkaveling "De Gouw" heeft de Landinrichtingsdienst aan het Landbouw-Economisch Instituut verzocht om een sociaal-economisch onderzoek uit te voeren. Het doel van dit onderzoek is om basisinformatie te verschaffen voor het op te stellen Landbouwstructuuradvies. In het Landbouwstructuuradvies worden de wensen van de land- en tuinbouw ten aanzien van de verbetering van de inrichting van het gebied geformuleerd. Deze wensen moeten uiteraard gebaseerd zijn op het functioneren van de land- en tuinbouw in het gebied en de knelpunten die zich hierin voordoen.

Om een beeld te krijgen van het functioneren van de landbouw worden verschillende aspecten bestudeerd. Dit betreft allereerst de algemene sociaal-economische situatie in het gebied: de ontwikkeling van de bevolking, de werkgelegenheid, de werkloosheid en de ruimtelijke ordening (streekplan en bestemmingsplan). Deze ontwikkelingen hebben immers invloed op het functioneren van de landbouw. Vervolgens wordt ingegaan op de ontwikkelingen in de belangrijkste elementen van de agrarische structuur t.w. aantal bedrijven en arbeidskrachten, cultuurgrond en produktiepatroon. In hoofdstuk 2, 3 en 4 wordt een analyse gemaakt van de ontwikkelingen in deze aspecten in de afgelopen jaren; in hoofdstuk 6 wordt een blik op de toekomst gegeven. Hoofdstuk 5 bevat een globale oriëntatie op de bedrijfsresultaten van de in het gebied voorkomende produktietakken.

1. ORIENTATIE VAN HET GEBIED

1.1 Ligging

Het gebied "De Gouw" (+ 7200 ha volgens rapport ex art. 32) ligt in de Westfrieze gemeenten Opmeer, Wester-Koggenland, Wognum, Noorder-Koggenland en Niedorp. Het grootste gedeelte ligt in Opmeer. Dit gebied (eerder "Vier Noorder Koggen-West" genaamd) wordt in het noorden begrensd door de Wieringermeer c.q. de Westfrieze Dijk, in het oosten door de Rijksweg 7, in het westen door de Langereis en de ringvaart van de polder de Berkmeer, in het zuiden door de Lutkedijk, de west- en zuidgrens van de polder de Achterkogge, de kade van de Baarsdorpermeerpolder en de noordgrens van de ruilverkaveling "Westerkogge".

De oppervlakte van het gebied is voor ruim vier vijfde cultuurgrond. Deze wordt voornamelijk als grasland gebruikt en voorts voor verschillende takken van tuinbouw. De rest wordt in beslag genomen door wegen en waterlopen, dorpen en lintbebouwing langs de ontsluitingswegen.

1.2 Bevolking en beroepsbevolking

In het gebied liggen de dorpen Abbekerk, De Weere, Aardswoud, Hoogwoud, Opmeer-Spanbroek, Sijbekarspel en Wognum. Per 1 januari 1979 heeft een drastische gemeentelijke herindeling zijn beslag gekregen. In 1981 woonden in de nieuwgevormde, bij het gebied betrokken gemeenten 1) 38.700 mensen, waarvan ongeveer de helft in De Gouw.

Van de beroepsbevolking in deze gemeenten is ongeveer 15% werkzaam in de land- en tuinbouw, 35% in de nijverheid en de helft in de dienstensector. Hoogwoud-Opmeer-Spanbroek is binnen het gebied aangewezen als industriële kern van meer dan lokale betekenis. Ongeveer een kwart van de beroepsbevolking bestaat uit woonforensen, die vooral in het Noordzeekanaalgebied werken 2).

De werkloosheid van mannen in het rayon waartoe de 4 gemeenten met nog 6 anderen behoren was 6,5% van de afhankelijke mannelijke beroepsbevolking tegenover 6,7% in Noord-Holland (1981) 3).

Over de toekomstige ontwikkeling en spreiding van het aantal inwoners zegt het streekplan Westfriesland-Oost (1969) dat het sterk aanbeveling verdient in niet-stedelijke gebieden een concentratie in de ontwikkeling na te streven. Dit betekent dat de bevolking van een beperkt aantal kernen sneller zal groeien. In het gebied zullen de kernen Hoogwoud-Opmeer-Spanbroek aan elkaar groeien. De overige kernen zullen in mindere mate uitbreiden.

Momenteel is, als voorloper voor een nieuw streekplan, een z.g. Regionaal kernenplan voor en door 13 Westfrieze gemeenten in voorbereiding. Een uitgangspunt hierbij is dat elke gemeente woningen bouwt voor de sociaal of economisch aan de gemeente gebonden personen. Dit plan heeft echter nog niet de instemming van elk van deze gemeenten.

De industriële ontwikkeling vertoont een iets duidelijker beeld dan de woningbouw. Ten oosten van de kern Opmeer is een vestigingsgebied voor industriële bedrijven, terwijl er een goedgekeurd plan is voor de uitbreiding van dit industriegebied.

1) Opmeer, Noorder-Koggenland, Wester-koggenland en Wognum.

2) Zie rapport ex artikel 32 "De Gouw".

3) Bron: "Arbeidsmarktbeschrijving van de provincie Noord-Holland 1981".

1.3 Planologische aspecten

Plannen op nationaal en regionaal niveau

In de "Nota landelijke gebieden" 1) en de daarbij behorende "structuurschets voor de landelijke gebieden" is het gebied ingedeeld bij de "gebieden met als hoofdfunctie landbouw". Voorts behoort het gebied tot de "gebieden met een restrictief beleid ten aanzien van groei en spreiding van de bevolking". Het beleid is hierbij niet gericht op spreiding van de bevolking over alle kernen. Bij de groei van de bevolking wordt getracht het vestigingsoverschot te veranderen in een vertrekoverschot.

Het "Streekplan voor Westfriesland-Oost" (1969, wordt herzien) kenmerkt het blok hoofdzakelijk als een agrarisch gebied. Met de aanduiding "cultuurbehoud" worden op de streekplankaart in de omgeving van Wognum, nabij Sijbekarspel en ten zuiden van Opmeer drie terreinen aangegeven, die in archeologisch opzicht van bijzondere betekenis zijn. Langs de Oude Westfrieze Zeedijk is een gebied aangeduid dat uit natuurwetenschappelijk en/of landschappelijk oogpunt van bijzondere waarde is. Verder zijn verspreid over het gebied, grenzend aan de woonkernen, woon- en recreatieve functies toegekend.

Voor de nog niet bij ruilverkaveling betrokken gebieden wordt in het streekplan gesteld, dat sanering van de landbouwkundige toestand noodzakelijk en ingrijpend is en dat het opheffen van de cultuurtechnische gebreken slechts volledig mogelijk zal zijn door middel van ruilverkaveling. Wel dient hierbij, volgens het streekplan, bijzondere aandacht te worden geschonken aan de aspecten van natuur, landschap, recreatie en cultuurhistorie.

Plannen op lokaal niveau

Voor een gedeelte van het gebied zijn de bestemmingsplannen voor het buitengebied vastgesteld, daarnaast is een aantal bestemmingsplannen in een meer of minder gevorderd stadium van voorbereiding. In deze (ontwerp-)bestemmingsplannen is, in overeenstemming met het streekplan, het overgrote deel van het ruilverkavelingsblok aangemerkt als agrarisch gebied. Eveneens zijn gebieden met landschappelijke en/of natuurwetenschappelijke waarde aangegeven. Van deze gebieden worden in de (ontwerp-)bestemmingsplannen soms "aanlegvergunningen" vereist voor o.a. werken die de waterhuishouding en de ontsluiting beïnvloeden. Zo is in sommige bestemmingsplannen voor het buitengebied een aanlegvergunning vereist voor de aanleg van wegen. Dit hoeft geen ernstige belemmering te zijn aangezien er geen criteria zijn die dit onmogelijk maken.

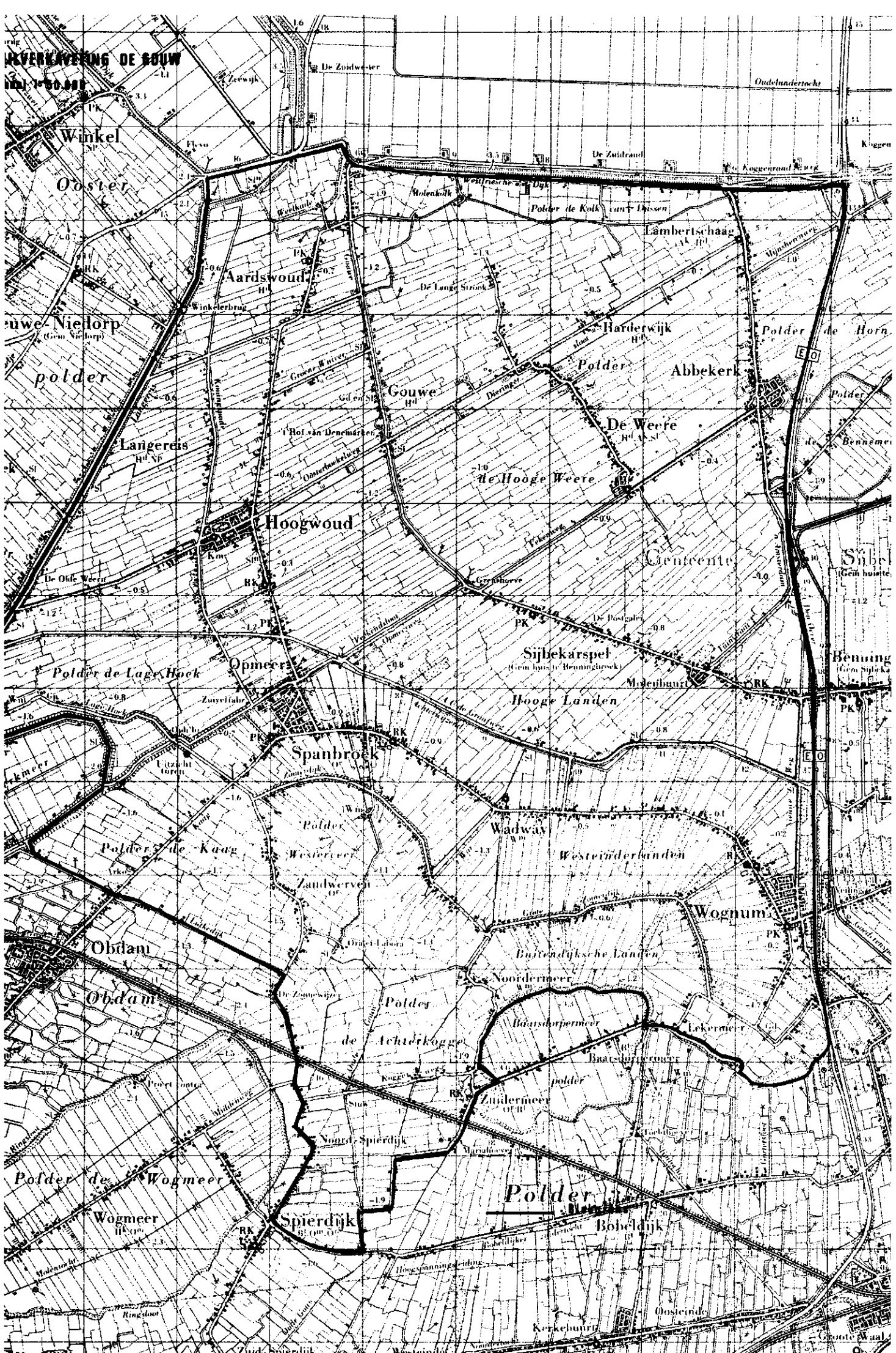
Recreatie

In het basisplan voor openluchtrecreatie en landschap van het Samenwerkingsorgaan Westfriesland worden voor het gebied van de ruilverkaveling verschillende vormen van openluchtrecreatie aangegeven. Het accent ligt hierbij op extensieve recreatie als wandelen en fietsen. Voor de sportvisserij wordt er in dit basisplan van uitgegaan dat de mogelijkheden tenminste op het huidige niveau blijven.

Onttrekking van cultuurgrond voor niet-agrarische doeleinden

Op basis van thans beschikbare gegevens is te verwachten dat de komende jaren (tot + 1991) het areaal cultuurgrond met + 80 à 90 ha zal verminderen. Dit betreft voornamelijk onttrekking ten behoeve van woningbouw tussen en rond de kernen Hoogwoud-Opmeer-Spanbroek alsook bij de kernen Wognum, De Weere en Aardswoud. Verder zal voor uitbreiding van het industriële bedrijven terrein ten oosten van de kern Opmeer grond aan de agrarische bestemming worden onttrokken. Ook voor recreatieve doeleinden (sportterreinen, volkstuinen, fietspaden) zal enig beslag worden gelegd op de cultuurgrond. Er is geen rekening gehouden met het in het Streekplan Westfriesland-Oost aangegeven, zuidelijk door het blok

1) Deel 3 van de Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening, 1979.

OVERKAPPING DE BOUW
1850-1851

Winkel

Ooster

Nieuwe-Nieder-
polder

Langeris

Polder de Lage Hoek

Polder de Kaag

Obdam

Obdam

Polder de Wogmeer

Wogmeer

Aardsvoud

Hoogvoud

Spanbroek

Polder

Westerveer

Zandwerven

Polder

de Achterkogge

Noord-Spierdijk

Spierdijk

Gouwe

de Hooge Weere

Hooge Landen

Wadway

Polder

Polder

Harderwijk

De Weere

Sijbekarspel

Westeinderlanden

Buitendijksche Landen

Noordermeer

Polder

Lambertschaag

Abbekerk

Centente

Wognum

Lekermier

Boheldijk

Sibbel

Bening

Grote Waal

lopend, tracé van de Westfrisiaweg Hoorn-Alkmaar. Als deze weg wordt aangelegd zal dat zeer waarschijnlijk niet vóór 1992 zijn.

Wat de ontwikkeling van de landbouw betreft, zullen de in de bestemmingsplannen voor het buitengebied neergelegde bepalingen waarschijnlijk geen serieuze beperkingen opleveren voor de ontplooiing van de bedrijven.

2. BEDRIJVEN EN ARBEIDSKRACHTEN

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de recente ontwikkeling van het aantal bedrijven en bedrijfshoofden, de leeftijd van de bedrijfshoofden en het aantal personen dat op de bedrijven werkzaam is. Tevens wordt de opvolgingssituatie bezien. Verder komt het bedrijfstype aan de orde.

2.1 Aantal bedrijven en bedrijfstype

In 1981 waren er in De Gouw 448 agrarische bedrijven met 5451 ha cultuurgrond 1). Deze bedrijven waren voor ruim driekwart (78%) hoofdberoepsbedrijven.

De bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven werken veelal uitsluitend op het eigen bedrijf; slechts 7% heeft een nevenberoep hetgeen doorgaans met de landbouw samenhangt.

Tabel 2.1 Aantal bedrijven naar beroepsgroep

	1976	1981
Hoofdberoepsbedrijven	406	348
Nevenbedrijven	94	100
Alle bedrijven	500	448

De hoofdberoepsbedrijven zijn in 7 typen 1) onderscheiden (zie tabel 2.2). De indeling in bedrijfstypen is van belang omdat per type verschillende ruimtelijke voorwaarden worden gesteld om goed te kunnen functioneren (b.v. wat betreft de gebouwen, de verkaveling of de inrichting van het gebied).

De afgelopen 5 jaar is vooral het aantal "rundveebedrijven" verminderd. De aantallen "opengrondstuinbouwbedrijven" en "glastuinbouwbedrijven" bleven ongeveer constant.

Tabel 2.2 Aantal hoofdberoepsbedrijven

	1976	1981
Rundveebedrijven	275	227
Intensieve veehouderijbedrijven	13	9
Landbouw/tuinbouwbedrijven	28	20
Opengrondstuinbouwbedrijven	47	50
Fruittelbedrijven	16	13
Glastuinbouwbedrijven	18	18
Overige tuinbouwbedrijven	9	11
Alle hoofdberoepsbedrijven	406	348

2.2 Ontwikkeling in het aantal hoofdberoeps- en nevenbedrijven

Het aantal hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen 5 jaar verminderd, het aantal nevenbedrijven nam iets toe. De verandering van het aantal hoofdberoepsbedrijven verliep als volgt:

- aantal hoofdberoepsbedrijven in 1976	406
- afgenomen met (31 opgeheven, 37 naar nevenbedrijven)	-68
- toegenomen met (6 gesticht, 4 uit nevenbedrijven)	+10
- aantal hoofdberoepsbedrijven in 1981	348

1) Zie voor begripsomschrijving bijlage 1.

Het aantal hoofdberoepsbedrijven nam dus met 58 af of met gemiddeld 3% per jaar; deze vermindering ligt op het niveau van Noord-Holland. De vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven in De Gouw was voor twee derde (65%) het gevolg van het ontbreken van een opvolger op bedrijven waar het bedrijfshoofd op grond van zijn leeftijd het beroep beëindigde, voor 21% van beroepsverandering en voor 14% van diverse andere oorzaken. Van de 64 bedrijven waarop het bedrijfshoofd vanwege zijn leeftijd zijn beroep beëindigde, werden 26 (of 41%) door een opvolger overgenomen en als hoofdberoepsbedrijf voortgezet. Worden ook de bedrijven die als nevenbedrijf blijven bestaan bij de voortgezette bedrijven gerekend, dan bedraagt het percentage voortgezette bedrijven 77%. De oorzaak van de beperkte belangstelling voor overname als hoofdberoepsbedrijf (die overigens een weerspiegeling vormt van het landelijke beeld) ligt in de bedrijfsoppervlakte en bedrijfsomvang. De bedrijven die niet werden voortgezet waren gemiddeld bijna de helft kleiner dan de voortgezette bedrijven (gemiddeld 10 ha tegen + 18 ha en 82 sbe tegen 147 sbe).

Tabel 2.3 De mutaties op de hoofdberoepsbedrijven naar oorzaak en gevolg

Mutatieoorzaak	Totaal aantal	Voortgezet als		Aantal opgeheven
		hoofdberoepsbedrijf 1)	nevenbedrijf	
Beroepsbeëindiging	64	26 (24)	23	15
Beroepsverandering	21	2	9	10
Overige oorzaken	14	3 (1)	5	6
Totaal	99	31 (25)	37	31

1) Tussen haakjes waarvan voortgezet door een (schoon-)zoon.

Er zijn 21 bedrijfshoofden van beroep veranderd en 19 van hun bedrijven zijn of als nevenbedrijf voortgezet of opgeheven, en dus als hoofdberoepsbedrijf verdwenen. Gerekend over alle bedrijven was de beroepsverandering 1% per jaar, dit komt overeen met het landelijk gemiddelde. Ook de als gevolg van beroepsverandering verdwenen hoofdberoepsbedrijven hadden gemiddeld een kleine oppervlakte en omvang (8,4 ha en 76 sbe). Het waren voornamelijk rundveebedrijven.

Ruim een vijfde of 22% van alle bedrijven zijn nevenbedrijven, dit percentage komt waarschijnlijk vrijwel overeen met dat in de provincie. De nevenbedrijven worden voor ruim 60% geëxploiteerd door niet-agrariërs en voor ca. 40% door rustende personen. Het aantal nevenbedrijven nam iets toe, veel bedrijfshoofden die gingen rusten of een andere beroep kozen hielden hun bedrijf in verkleinde vorm aan. De verandering van het aantal nevenbedrijven had het volgende verloop:

- aantal nevenbedrijven in 1976	94
- afgenomen met (41 opgeheven, 4 naar hoofdberoepsbedrijven)	-45
- toegenomen met (14 gesticht, 37 uit hoofdberoepsbedrijven)	+51
- aantal nevenbedrijven in 1981	100

Het totale aantal bedrijven nam de afgelopen vijf jaar af van 500 tot 448 of met gemiddeld 2,2% per jaar. Dit tempo wijkt weinig af van dat in Noord-Holland (2,9%) en in Nederland (2,2%).

2.3 Arbeidskrachten, leeftijd van de bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging

In 1981 werkten op de 348 hoofdberoepsbedrijven 499 vaste mannelijke arbeidskrachten 1). Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten verminderde de afgelopen vijf jaar trager dan het aantal hoofdberoepsbedrijven.

1) Regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten die 15 uur of meer per week meewerken.

Tabel 2.4 Vaste mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven

	Aantal		Percentage		1981 in % van 1976
	1976	1981	1976	1981	
Bedrijfshoofden	434	378	80	77	87
Meewerkende zoons	88	88	16	18	100
Overige gezinsleden	1	2	0	0	
Vreemde arbeidskrachten	24	26	4	5	108
Totaal	547	494	100	100	90
Arbeidskrachten per bedrijf	1,35	1,42			

Twee derde van de bedrijven zijn éénmansbedrijven, op een kwart van de bedrijven werken 2 mannelijke arbeidskrachten. De bedrijven in De Gouw zijn voornamelijk gezinsbedrijven waar het dagelijks werk uitsluitend door gezinsleden wordt verricht (veelal door het bedrijfshoofd en zijn vrouw). De gegevens in tabel 2.4 hebben dan ook betrekkelijke waarde. Enerzijds komt hierin geen vrouwenarbeid voor, anderzijds werkt een aantal mannelijke arbeidskrachten niet volledig mee (vanwege nevenberoep, schoolgaand, e.a.).

De helft van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven is ouder dan 50 jaar.

Tabel 2.5 Leeftijd van de bedrijfshoofden en opvolgingssituatie op hoofdberoepsbedrijven

Leeftijd bedrijfs- hoofd	Bedrijfshoofden				Aantal bedrijven in 1981		
	Aantal		Percentage		met op- volger x)	zonder opvolger	opvolging onbekend
	1976	1981	1976	1981			
tot 40 jaar	92	67	23	19			
40 - 50 jaar	143	106	35	31			
50 - 55 jaar	74	71	18	20	17 (2)	17	37
55 - 60 jaar	53	63	13	18	28 (4)	20	15
60 jaar e.o.	44	41	11	12	27 (8)	10	4
Totaal bedr.	406	348	100	100	72 (14)	47	56
Ha cultuurgrond					1220	478	720

x) Tussen haakjes waarvan méér dan 1.

Van de 175 bedrijfshoofden van 50 jaar of ouder hebben er 72 een opvolger in eigen familiekring 1) (soms twee). Daarnaast is op 56 bedrijven de opvolging nog niet bekend.

In de voorbije jaren werd 38% van de bedrijven waarop het bedrijfshoofd het beroep op grond van zijn leeftijd beëindigde door een zoon of schoonzoon voortgezet (zie tabel 2.3). Uit de gegevens van 1981 blijkt dat op 41% van de bedrijven een aanwijsbare opvolger is en op 32% de opvolging nog niet bekend is. Daarbij komt dat er thans relatief meer zoons zijn dan in 1976. Uit deze gegevens is niet op te maken of er groeiende belangstelling is om in de landbouw te werken of dat de beperkte mogelijkheden buiten de landbouw een rol spelen. Het is echter wel zo dat het aantal meewerkende zoons op bedrijven met een grotere omvang (boven 190 sbe) is toegenomen. Op basis hiervan is te verwachten dat de komende jaren verhoudingsgewijs waarschijnlijk meer hoofdberoepsbedrijven door een opvolger voortgezet zullen worden dan in het recente verleden.

1) Meestal is dit bij de arbeidskrachten op de bedrijven geregistreerde meewerkende zoon. Soms volgt de toekomstige opvolger evenwel nog dagonderwijs. Ook komt het voor dat er wel een meewerkende zoon op het bedrijf is, maar deze toch niet als toekomstige opvolger is te beschouwen.

3. DE CULTUURGROND

In dit hoofdstuk staat de cultuurgrond van de geregistreerde bedrijven centraal. Aan de orde komen het verloop van deze oppervlakte cultuurgrond, de verdeling over de bedrijven, het grondverkeer, de verkaveling en de rechtsvorm van het grondgebruik.

3.1 De oppervlakte van hoofdberoeps- en nevenbedrijven

In 1981 was in De Gouw 5.451 ha cultuurgrond gemeten maat geregistreerd 1). Van deze cultuurgrond is 89% in handen van hoofdberoepsbedrijven, dit is een vrij laag percentage. Sinds 1976 is het deel van de grond dat in gebruik is bij nevenbedrijven verhoudingsgewijs aanzienlijk toegenomen.

Tabel 3.1 Ha cultuurgrond naar beroepsgroep

	1976	1981
Hoofdberoepsbedrijven	5199	4849
Nevenbedrijven	495	602
Alle bedrijven	5694	5451

De cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven is voornamelijk in handen van de "rundveebedrijven" (83%) en de "opengrondstuinbouwbedrijven" (8%). In de voorbije periode nam vooral het grondgebruik van de "rundveebedrijven" af en van de "opengrondstuinbouwbedrijven" toe.

Tabel 3.2 Ha cultuurgrond van de hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

	1976	1981
Rundveebedrijven	4456	4012
Intensieve veehouderijbedrijven	51	39
Landbouw/tuinbouwbedrijven	258	205
Opengrondstuinbouwbedrijven	237	410
Fruitteeltbedrijven	107	90
Glastuinbouwbedrijven	57	38
Overige tuinbouwbedrijven	33	55
Alle hoofdberoepsbedrijven	5199	4849

De geregistreerde oppervlakte cultuurgrond nam in de periode 1976-1981 met ca. 240 ha af of met gemiddeld 0,9% per jaar wat overeenkomt met Noord-Holland (1% per jaar). De helft van deze vermindering ontstond bij opheffing van bedrijven: 100 ha hielden de bedrijfsopheffers zelf aan terwijl ze niet meer geregistreerd zijn en 21 ha werd aan de landbouw onttrokken voor niet-agrarische doeleinden (o.a. woningbouw). De rest van de vermindering had dus plaats op geregistreerde bedrijven wat waarschijnlijk voornamelijk onttrekking voor niet-agrarische doeleinden was.

In de voorbije 5 jaren is het aantal hoofdberoepsbedrijven met minder dan 20 ha grond verminderd, vooral die met 5-10 ha. De toename van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte met 1,1 ha in de afgelopen 5 jaar is grotendeels gerealiseerd door het verdwijnen van doorgaans kleine bedrijven en voor een kleiner gedeelte

1) De oppervlakte kadastrale maat was 5737 ha, de totale oppervlakte van alle bedrijven 5864 ha. Zie voor omschrijving van deze begrippen bijlage 1.

door vergroting van voortgezette bedrijven. Per saldo zijn de voortgezette bedrijven met 243 ha vergroot. Bedrijfsvergroting kwam voornamelijk voor op bedrijven boven 5 ha; in elke grootteklasse werd een kwart tot een derde van de voortgezette bedrijven vergroot.

Tabel 3.3 De bedrijven naar oppervlakte

Bedrijfs- oppervlakte	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven		Alle bedrijven	
	aantal		%		aantal		aantal	
	1976	1981	1976	1981	1976	1981	1976	1981
tot 5 ha	75	67	18	19	56	54	131	121
5 - 10 ha	92	53	23	15	18	21	110	74
10 - 15 ha	84	78	21	23	15	15	99	93
15 - 20 ha	83	71	20	20	3	6	86	77
20 - 30 ha	59	60	15	17	2	3	61	63
30 ha e.m.	13	19	3	6	-	1	13	20
Totaal bedrijven	406	348	100	100	94	100	500	448
Ha gemiddeld	12,8	13,9			5,3	6,0	11,4	12,2

Het aantal nevenbedrijven in de grootteklasse onder de 15 ha blijft constant, het aantal grotere nam toe. Onder de nevenbedrijven zijn oorspronkelijke hoofdberoepsbedrijven waarvan de produktieomvang drastisch is verkleind maar de rechten op de grond behouden bleven. Een aantal van deze bedrijven is als potentieel hoofdberoepsbedrijf te beschouwen. Bij de berekening van het toekomstige aantal bedrijven moet hiermee rekening worden gehouden.

De "rundveebedrijven" zijn gemiddeld ca. 18 ha groot, bij de andere bedrijfstypen varieert de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van ± 10 ha tot ± 2 ha (zie bijlage 2).

3.2 Het grondverkeer

Het aantal hoofdberoepsbedrijven is relatief aanzienlijk verminderd maar de gemiddelde bedrijfsoppervlakte nam weinig toe. De oorzaak hiervan is dat de uit deze groep verdwenen bedrijven hun grond grotendeels gehouden hebben. De 37 hoofdberoepsbedrijven die tussen 1976 en 1981 veranderden in een nevenbedrijf waren voor deze overgang gemiddeld 11,3 ha groot, na de overgang nog 8,4 ha. De 41 nevenbedrijven die in dezelfde periode werden opgeheven waren gemiddeld 4,7 ha groot. De samenstelling van de groep nevenbedrijven naar oppervlakte is in deze jaren dus nogal veranderd. Dit heeft een aanzienlijk beslag gelegd op de voor hoofdberoepsbedrijven beschikbare (of beschikbaar komende) oppervlakte cultuurgrond. Daar staat tegenover dat er in de groep nevenbedrijven sprake is van een snelle doorstroming, niet alleen van het aantal (zie par. 2.2) maar ook van de daarbij behorende cultuurgrond (zie hierna). Deze snelle doorstroming houdt in dat een deel van de grond die in de afgelopen jaren naar de groep nevenbedrijven is "verdwenen", in de toekomst bij opheffing van deze bedrijven weer voor de hoofdberoepsbedrijven beschikbaar zou kunnen komen. Een voorwaarde daarvoor is wel dat er de komende jaren wat minder nevenbedrijven ontstaan dan in het recente verleden, of dat deze "nieuwe" nevenbedrijven wat minder grond aanhouden. In hoofdstuk 6 wordt hierop nader ingegaan.

Samengevat verliep de verandering van de oppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven als volgt:

- oppervlakte hoofdberoepsbedrijven in 1976	5199 ha
- uit de groep gegaan (opgeheven 248 ha, naar nevenbedrijf 419 ha)	-667 ha
- in de groep gekomen (gesticht 50 ha, uit nevenbedrijf 24 ha)	+ 74 ha
- vergroting voortgezette hoofdberoepsbedrijven	<u>+243 ha</u>
- oppervlakte hoofdberoepsbedrijven in 1981	4849 ha

De verandering van de oppervlakte van de nevenbedrijven had het volgende verloop:

- oppervlakte nevenbedrijven in 1976	495 ha
- uit de groep gegaan (opgeheven 193 ha, naar hoofdber.bedr. 16 ha)	-209 ha
- in de groep gekomen (gesticht 23 ha, uit hoofdber.bedr. 310 ha)	+333 ha
- verkleining voortgezette nevenbedrijven	- 17 ha
- oppervlakte nevenbedrijven in 1981	602 ha

In De Gouw is de afgelopen 5 jaar bijna een kwart van de grond van gebruiker gewisseld. Ten opzichte van andere gebieden is dit een vrij aanzienlijk percentage. In De Gouw speelt echter ook de hierin begrepen verhuur van bollenland een rol. Het grondverkeer bestond voor de ene helft uit overdracht van gehele bedrijven en voor de andere helft uit opheffing van bedrijven en verkleining van bestaande bedrijven. De bedrijfsoverdrachten kwamen nagenoeg alleen binnen de familiekring voor. Bedrijfsverkleining vond voornamelijk plaats op bedrijven die van hoofdberoepsbedrijf nevenbedrijf werden. Echter ook op een aantal "rundveebedrijven" is de oppervlakte verkleind, voor een gedeelte als gevolg van verhuur voor bollenland (ruim een derde van de oppervlakte waarmee voortgezette rundveebedrijven zijn verkleind betrof in 1981 voor bollen verhuurd land).

Tabel 3.4 Grondverkeer 1976-1981 (in ha cultuurgrond)

Oppervlakte blok in 1976	5694 ha	100%
Van gebruiker gewisseld, totaal	1347 ha	23,7%
- door bedrijfsoverdracht: aan familie	640 ha	11,2%
aan vreemden	38 ha	0,7%
- door opheffing van bedrijven 1)	341 ha	6,0%
- door verkleining van bedrijven	328 ha	5,8%

1) Exclusief grond die bedrijfsopheffers nog zelf in handen hebben.

3.3 Rechtsvorm van grondgebruik

In De Gouw is veel grond in eigendom van de gebruikers, namelijk drie vierde gedeelte van de geregistreerde oppervlakte cultuurgrond. Per bedrijfstype zijn er enkele verschillen: op de "opengrondstuinbouwbedrijven" en de "landbouw/tuinbouwbedrijven" is relatief minder eigendom-gebruik, waarschijnlijk door pacht van bollenland. Van het pachtland op de hoofdberoepsbedrijven wordt 77% gepacht door "rundveebedrijven" en 14% door "opengrondstuinbouwbedrijven".

Tabel 3.5 Rechtsvorm van grondgebruik

	Eigendom-gebruik		Ha pachtland
	ha	% 1)	
Hoofdberoepsbedrijven	3576	74	1273
Nevenbedrijven	484	80	118
Alle bedrijven	4060	74	1391
Bedrijfstype: "rundveebedrijven"	3038	76	974
(hoofdberoeps- "landbouw/tuinbouwbedrijven"	116	56	89
bedrijven) "opengrondstuinbouwbedrijven"	229	56	181
de 4 andere bedrijfstypen	193	87	29

1) Van de cultuurgrond.

Bron: CBS-Landbouwtelling 1979 en personen die de plaatselijke situatie kennen.

Aan de hand van minder recente gegevens (1977) is een indruk te geven van de eigenaren van het pachtland. In de 5 gemeenten waartoe het blok behoorde was

bijna driekwart (73%) van het pachtland eigendom van particulieren en 27% van rechtspersonen en de overheid.

3.4 Produktieomstandigheden

De bodem en de waterhuishouding 1)

Ongeveer 90% van het gebied bestaat uit zavel- en kleigronden met een diepe humushoudende, kalkarme bovengrond, de zogenaamde Westfriese-zeekleigronden. De polders De Kaag en De Lekerveer, die + 10% van de oppervlakte omvatten, bestaan grotendeels uit zavel- en kleigronden met een venige tot humusrijke bovengrond, de zogenaamde "moerige" gronden, en uit organische gronden met een bovengrond van venige tot humusrijke klei. Langs de Westfriese Dijk ligt een ca. 500 m brede strook jonge zeekleigronden met een bovengrond op pikklei. Het gehucht Zandwerven is gelegen op een kleine strandwal met een zandige bovengrond.

Deze gronden hebben doorgaans zeer goede produktiemogelijkheden als grasland, de z.g. moerige gronden zijn echter matig geschikt als grasland. Op de stroomruggen komt fruitteelt voor.

Er is op een aantal plekken behoefte aan verbetering van de waterbeheersing. In ongeveer een derde deel van het gebied, met name langs de west- en zuidgrens zoals in de polder De Achterkogge, is landbouwkundig gezien polderpeilverlaging gewenst (vgl. rapport ex art. 32).

De hoge lutumarme zavelgronden in ongeveer een derde deel van het blok, hebben 's zomers een lage grondwaterstand waardoor soms aanzienlijke oogstdepressies ontstaan. De wateraanvoer voor het gebied is wat de hoeveelheid water betreft meestal wel voldoende, maar de verdeling van het water is door het grote aantal kunstwerken gecompliceerd.

De verkaveling

De verkaveling is een streek- of dijkdorpenverkaveling ook wel opstreckende verkaveling genaamd. Dit verkavelingspatroon leidt tot een betrekkelijk slechte ontsluiting. De bedrijfsgebouwen liggen in een lintbebouwing langs de wegen welke door en om het blok lopen en de bijbehorende grond ligt (gedeeltelijk) in een min of meer diepe kavel achter de bedrijfsgebouwen. Een onregelmatig, vroeg middeleeuws, verkavelingspatroon wordt alleen in de laagste gebiedsdelen en op de randen van de kreekruggen aangetroffen.

Tabel 3.6 Verkavelingssituatie op hoofdberoepsbedrijven x)

Grootteklasse/bedrijfstype	Aantal bedrijf- ven	Percentage bedrijven met			Gemiddeld(e)	
		1	2 t/m 4	5 e.m.	aantal kavels	ha per kavel
tot 5 ha	66	62	38	-	1,5	1,6
5 - 10 ha	53	34	60	6	2,2	3,6
10 - 15 ha	78	24	69	7	2,4	5,1
15 - 20 ha	71	27	62	11	2,6	6,5
20 - 30 ha	60	10	85	5	2,8	8,5
30 - 40 ha	13	-	62	38	4,8	6,9
40 ha e.m.	6	-	50	50	5,2	9,1
Totaal	347	30	62	8	2,4	5,7
Rundveebedrijven	227	23	70	7	2,5	7,0
Landbouw/tuinbouwbedrijven	20	40	40	20	3,0	3,5
Opengrondstuinbouwbedrijven	50	22	64	14	2,8	2,9
Fruitteeltbedrijven	13	38	62	-	1,8	3,7
Glastuinbouwbedrijven	18	89	11	-	1,1	1,9
Overige tuinbouwbedrijven	11	55	45	-	1,8	2,8

x) Excl. 1 bedrijf zonder cultuurgrond.

Bron: CBS-Landbouwtelling 1979 en personen die de plaatselijke situatie kennen.

1) Zie rapport ex artikel 32 "De Gouw".

De hoofdberoepsbedrijven hadden in 1981 gemiddeld 2,4 kavels 1) met een gemiddelde oppervlakte van 5,7 ha. Van alle hoofdberoepsbedrijven had 30% één kavel en 8% vijf of meer kavels. De "rundveebedrijven" hadden gemiddeld 2,5 kavels van gemiddeld 7,0 ha. Het gemiddeld aantal kavels per bedrijf is niet ongunstig. Door de opstreckende verkaveling is met name op de rundveebedrijven de verkavelingssituatie echter minder gunstig dan uit deze gegevens is op te maken.

Een huiskavel van voldoende grootte is voor rundveebedrijven van essentieel belang. Veel bedrijven hebben een te kleine huiskavel. Bij rundveebedrijven dient een groot gedeelte van de grond rond de bedrijfsgebouwen te liggen om zo de gebouwen en machines en de beschikbare arbeid optimaal te kunnen benutten. Uit de gegevens van de landbouwtelling blijkt dat in dit gebied een derde van de hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank minder dan 60% van de grond bij huis heeft liggen, ruim de helft van de bedrijven heeft minder dan 80% van de grond bij huis liggen (zie tabel 3.7 en bijlage 6). Van de totale oppervlakte cultuurgrond van de hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank ligt 68% bij huis, dit percentage is gelijk aan het percentage grond aan huis (huisbedrijfskavels) op de landbouwbedrijven volgens de cultuurtechnische inventarisatie van het I.C.W.

Tabel 3.7 De oppervlakte grond aan huis op hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank in 1981

Bedrijfs- opper- vlakte	Aantal bedrijven totaal 1)	met % grond aan huis				Ha cul- tuur- grond	Percentage cultuurgrond aan huis
		tot 60	60-80	80-100	100		
tot 12 ha	56 (2)	11	11	11	21	535	77
12 - 15 ha	34 (1)	9	9	4	11	454	72
15 - 20 ha	65 (5)	23	7	11	19	1099	70
20 - 30 ha	55 (1)	21	10	13	10	1288	69
30 ha e.m.	16	9	6	1	-	612	51
Totaal	226 (9)	73	43	40	61	3988	68

1) Tussen () waarvan dit gegeven niet bekend is, begrepen in voorgaand totaal.
Bron: CBS-Landbouwtelling 1978 en personen die de plaatselijke situatie kennen.

Een andere benadering gaat ervan uit dat om het hele seizoen de koeien te laten weiden op de kavel waarop de stal staat ca. 24 are per koe beschikbaar dient te zijn. Uitgaande van deze minimumnorm hebben momenteel minstens 25 van de 73 bedrijven met een ligboxenstal een voor hun veestapel te kleine huiskavel en van de bedrijven met een andere stal en een melktank minstens 37 van de 153. Naast het feit dat er voldoende grond per koe aan huis moet zijn is het ook noodzakelijk dat de huiskavel zo groot is dat een aantal melkkoeien kan worden gehouden dat groot genoeg is om een voldoende inkomen op te leveren. Stellen we dit aantal op 50 koeien dan moet dus minimaal 12 ha aan huis liggen. Van de 226 bedrijven met melkkoeien en een melktank hebben er 100 meer dan 12 ha aan huis en 116 minder dan 12 ha. Van de 100 bedrijven met meer dan 12 ha aan huis hebben er 43 een ligboxenstal en 57 een andere stal. Hieruit blijkt dus dat er wat de norm van 12 ha aan huis betreft nog op veel bedrijven mogelijkheden zijn voor modernisering van de bedrijfsgebouwen. Anderzijds is op 116 bedrijven met melkkoeien en een melktank de huiskavel kleiner dan 12 ha. Op deze bedrijven is sprake van een ernstige belemmering om tot een efficiënte bedrijfsopzet te komen.

1) Een kavel is een stuk cultuurgrond, dat behoort tot het bedrijf en dat rondom omsloten wordt door land van een ander.

Tabel 3.8 Aantal bedrijven met melkkoeien en melktank naar grootte van de huiskavel x), koeien per bedrijf, oppervlakte huiskavel per koe en staltype (1981)

Oppervlakte huiskavel	Koeien per bedrijf	Bedrijven met ligboxenstal en de huiskavel per koe xx)		Bedrijven met andere stal en de huiskavel per koe xxx)	
		tot 24 are	24 are e.m.	tot 24 are	24 are e.m.
tot 12 ha	tot 50 50 e.m.	5 (1) 12	10 -	32 (5) 3	54 (16) -
12 ha e.m.	tot 50 50 e.m.	- 8	14 (1) 21	- 2	45 (5) 10
Totaal		25 (1)	45 (1)	37 (5)	109 (21)

x) Oppervlakte huiskavel: Bron: Landbouwtelling 1978, gecorrigeerd.
() waarvan bedrijven die niet als "blijvers" worden gezien.

xx) Van 3 bedrijven is dit gegeven onvoldoende bekend.

xxx) Van 7 bedrijven is dit gegeven onvoldoende bekend.

Voor de komende 10 jaren wordt verwacht dat 71 bedrijven met een ligboxenstal als hoofdberoepsbedrijf zullen blijven bestaan en + 125 bedrijven met op dit moment een andere stal. Van deze 71 bedrijven hebben minstens 24 bedrijven thans een voor hun huidige veestapel te kleine huiskavel en van voornoemde 125 bedrijven minstens 32 bedrijven.

4. PRODUKTIEPATROON EN PRODUKTIETAKKEN

In dit hoofdstuk komen het grondgebruik en de produktietakken op de bedrijven aan de orde. De belangrijkste produktietakken zijn de rundveehouderij en de tuinbouw. Na de analyse van de ontwikkeling in de produktietakken wordt ingegaan op de ontwikkeling van de productieomvang uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden.

4.1 Het grondgebruik

De cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven is voor 86% in gebruik als grasland, voor 8% als tuinland en voor 5% als bouwland. Deze verhouding wijzigt zich vooral ten gunste van het tuinland door een uitbreiding van het areaal bloembollen.

Tabel 4.1 Grondgebruik

	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven			
	ha		%		ha		%	
	1976	1981	1976	1981	1976	1981	1976	1981
Grasland	4643	4193	89	86	460	576	93	96
Tuinland	321	393	6	8	21	15	4	2
Bouwland	212	244	4	5	11	6	2	1
Overige cultuurgrond	23	19	0	0	3	5	1	1
Totaal	5199	4849	100	100	495	602	100	100

4.2 De produktietakken

4.2.1 De rundveehouderij

De geregistreerde cultuurgrond in De Gouw wordt voor 88% gebruikt voor de rundveehouderij. Praktisch al deze grond is grasland, snijmais en voederbieten komen nauwelijks voor (+ 10 ha). De oppervlakte grasland en voedergewassen nam de afgelopen 5 jaar af.

Op de hoofdberoepsbedrijven bleef de omvang van de rundveestapel in grootveeëenheden de afgelopen 5 jaar vrijwel constant. Het aantal melkkoeien nam met 4% toe, de jongveestapel nam met een zelfde percentage af.

Het gebied heeft ten opzichte van de provincie een hoge veedichtheid. Gerekend over alle bedrijven (dus incl. nevenbedrijven) worden 2,60 grootveeëenheden per ha grasland en voedergewassen gehouden. Deze veedichtheid is hoger dan in Noord-Holland (2,29 g.v.e.), maar vrij normaal vergeleken met Friesland (2,54 g.v.e.) en landelijk (2,64 g.v.e.). Op de hoofdberoepsbedrijven in De Gouw worden gemiddeld 2,15 koeien c.q. 2,85 g.v.e. per ha grasland en voedergewassen gehouden. Deze (melk-)veedichtheid nam toe. De hoofdberoepsbedrijven gebruiken waarschijnlijk ook grond van nevenbedrijven (middels voederaankoop of vee inscharen). De nevenbedrijven hebben 12% van het areaal grasland in handen en een lage veedichtheid (0,78 g.v.e. per ha grasland). Op de nevenbedrijven komt 576 ha grasland voor en worden 448 g.v.e. gehouden. Uitgaande van een veedichtheid op nevenbedrijven van b.v. 2 g.v.e. per ha is voor deze 448 g.v.e. 224 ha grasland nodig, zodat + 350 ha ten behoeve van hoofdberoepsbedrijven gebruikt zou kunnen worden.

Van de 348 hoofdberoepsbedrijven in 1981 houden er 241 rundvee waarvan 233 melkvee. Momenteel hebben 7 bedrijven met koeien geen tank 1), waarschijnlijk

1) Exclusief 3 zelfkazende bedrijven zonder melktank.

stoppen die binnenkort met de melkveehouderij. Naast melkvee en jongvee wordt weinig ander graasvee (mestvee, schapen, paarden) gehouden, namelijk ca. 5% van alle grootveeëenheden.

Tabel 4.2 De rundveehouderij

	Hoofdberoeps- bedrijven		Neven- bedrijven		Alle bedrijven	
	1976	1981	1976	1981	1976	1981
Bedrijven met melkkoeien	287	233	21	13	308	246
Bedrijven met g.v.e.	300	248	57	66	357	314
Ha grasland + voedergewassen	4650	4204	460	576	5110	4780
Aantal: melkkoeien	8684	9036	118	76	8802	9112
jongvee	6495	6216	319	333	6814	6549
mestvee	35	32	142	132	177	164
g.v.e.	11884	11962	458	447	12342	12409
Koeien per bedrijf m. koeien	30	39	6	6	29	37
Jongvee per 100 koeien	75	69	270	438	77	72
Koeien per ha grasland + v.g.	1,87	2,15	0,26	0,13	1,72	1,91
G.v.e. per ha grasland + v.g.	2,56	2,85	0,99	0,78	2,41	2,60

Het aantal hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien is de voorbije 5 jaar met 19% verminderd. Dit proces is versneld door de invoering van melktanks. Het merendeel van de bedrijven die de koeien hebben afgestoten (72%) was kleiner dan 15 ha. Verreweg de meeste bedrijven die de koeien afstootten zijn als hoofdberoepsbedrijf verdwenen. Slechts 12 bleven als hoofdberoepsbedrijf voortbestaan, waarvan 7 als "rundveebedrijf" met jongvee en schapen.

Op de hoofdberoepsbedrijven met koeien worden gemiddeld 39 koeien per bedrijf gehouden, tegen 30 in 1976. Deze ontwikkeling komt overeen met die in de provincie. Er zijn veel bedrijven met een te kleine melkveestapel. Het aantal koeien per bedrijf hangt sterk samen met de bedrijfsoppervlakte, er zijn maar weinig bedrijven onder de 20 ha met meer dan 50 koeien. Dat er zoveel bedrijven met een te kleine veestapel zijn wordt dus hoofdzakelijk veroorzaakt doordat men in veel gevallen over te weinig grond beschikt. Het probleem van een te kleine veestapel is dus in hoofdzaak een oppervlakteprobleem. Daarnaast zijn er enkele bedrijven die wel voldoende oppervlakte hebben, doch waar de intensiteit onvoldoende is.

Tabel 4.3 Bedrijfsoppervlakte in relatie tot de melkveestapels en de melkveedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank in 1981

Bedrijfs- oppervlakte	Aantal bedrijven met koeien					Aantal koeien x) per 100 per ha v.g. bedrijf	
	tot 30	30 - 50	50 - 75	75 e.m.	totaal	per 100 ha v.g.	per bedrijf
tot 10 ha	27	2	-	-	29	241	20
10 - 15 ha	39	21	1	-	61	224	27
15 - 20 ha	14	42	9	-	65	226	38
20 - 30 ha	1	22	26	6	55	233	54
30 ha e.m.	-	1	5	10	16	212	80
Totaal	81	88	41	16	226	227	40

x) Op bedrijven met koeien.

Slechts een kwart van de bedrijven met melkkoeien en een melktank had in 1981 meer dan 50 koeien, dit was minder dan provinciaal en landelijk 1). In het

1) Noord-Holland 27% en Nederland 31% van alle hoofdberoepsbedrijven.

algemeen leveren meer koeien per bedrijf meer inkomen op. Op basis van LEI-boekhoudcijfers is te stellen dat gemiddeld genomen ca. 50 koeien (ca. 175 sbe) nodig zijn voor een gezinsbedrijf (zie hierna).

Een derde van de hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank heeft een ligboxenstal, het gebied ligt hiermee voor op Noord-Holland maar achter op Nederland. Er is een duidelijk verschil tussen bedrijven met en zonder ligboxenstal. De bedrijven met een ligboxenstal hebben gemiddeld een grotere bedrijfsoppervlakte (+7 ha), een veel grotere veestapel (+24 koeien) en een grotere vee-dichtheid zowel gezien het aantal koeien als het aantal g.v.e. per ha eigen grasland. Op de bedrijven die in 1981 een ligboxenstal hadden is sinds 1976 veel meer grond verworven dan op de bedrijven met een traditionele stal (namelijk 104 tegen 38 ha).

Tabel 4.4 De rundveehouderij naar staltype in 1981 (alleen hoofdberoepsbedrijven die in 1981 over een melktank beschikten)

	Bedrijven met in 1981 ligboxenstal		Bedrijven met in 1981 andere stal	
	situatie in		situatie in	
	1976	1981	1976	1981
Aantal bedrijven	72 x)	73	150	153
Oppervlakte: totaal (ha)	1516	1643	2265	2346
per bedrijf (ha)	21,1	22,5	15,1	15,3
<u>Ha grasland + voedergewassen</u>	<u>1505</u>	<u>1629</u>	<u>2247</u>	<u>2320</u>
Aantal melkkoeien: totaal	3182	4103	4164	4904
per bedrijf	44	56	28	32
Aantal jongvee : totaal	2173	2576	3154	3361
per 100 koeien	68	63	76	69
Aantal g.v.e. : totaal	4214	5250	5691	6510
per ha grasland + v.g.	2,80	3,22	2,53	2,81
Melkkoeien per ha grasland + v.g.	2,11	2,52	1,85	2,11

x) Hiervan hadden er 20 in 1975 al een ligboxenstal, 14 bouwden er één tussen 1975 en 1978, en de rest na 1978.

De melkproduktie van de gecontroleerde koeien in De Gouw komt sterk overeen met het gemiddelde van Noord-Holland. Het provinciale gemiddelde ligt echter zowel wat betreft melkgift per koe als gezien de totale produktie (gr. vet en eiwit per dag) plusminus 5% boven het landelijke gemiddelde 1).

4.2.2 De tuinbouw

Bedrijven met tuinbouw

Het aantal bedrijven met tuinbouwteelten nam af. In 1981 kwam op 119 hoofdberoepsbedrijven of 34% tuinbouw voor, vrijwel alleen op de bedrijfstypen met uitsluitend of voornamelijk tuinbouw en slechts op 7 "rundveebedrijven".

Tabel 4.5 Tuinbouw, aantal bedrijven

	Hoofdberoeps- bedrijven		Neven- bedrijven	
	1976	1981	1976	1981
Aantal bedrijven totaal	406	348	94	100
Bedrijven met tuinbouw, totaal	133	119	31	28
- in % van alle bedrijven	33	34	33	28
Bedrijven met bloembollen x)	84	75	17	15
Bedrijven met glas x)	47	49	7	4

x) Begrepen in bedrijven met tuinbouw.

1) Gegevens Centrale Melkcontrole Dienst.

Oppervlakte tuinbouw en tuinbouwgewassen

In De Gouw wordt 8% van de oppervlakte cultuurgrond als tuinland gebruikt (Noord-Holland 12,5%). De oppervlakte tuinbouwgewassen nam toe, voornamelijk door uitbreiding van het areaal bloembollen. De oppervlakte tuinbouwgewassen 1) nam in de periode 1976-1981 in De Gouw, met 19%, sneller toe dan in de provincie met 5%. De betekenis van de tuinbouw op nevenbedrijven nam af.

De opengrondstuinbouw op de hoofdberoepsbedrijven bestond in 1981 voor ruim de helft uit bloembollen, voor een kwart uit appels en peren en verder uit groenten (15%) en overige tuinbouwgewassen (4%). Sinds 1976 nam de oppervlakte van deze gewassen toe, uitgezonderd het areaal fruit.

Tabel 4.6 Opengrondstuinbouw, gewassen en arealen

Gewassen	Areaal in ha op:			
	Hoofdberoepsbedrijven		Nevenbedrijven	
	1976	1981	1976	1981
Bloembollen	143	205	6	5
Appels en peren	112	102	7	3
Groente open grond	43	58	6	4
Overige tuinbouwgewassen	13	17	2	3
Totaal	311	382	21	15

Bloembollen

Het aantal bedrijven met bloembollen nam af, het areaal bollen nam toe. Omdat bij de CBS-tellingen de plaats van vestiging van het bedrijf bepalend is voor het gebied waartoe het behoort, is het areaal bloembollen dat in De Gouw wordt geteeld te groot weergegeven. In De Gouw worden volgens de cultuurtechnische inventarisatie van het ICW 153 ha bloembollen geteeld, de in De Gouw gevestigde bedrijven telen 210 ha. Van het areaal bloembollen wordt dus ruim een kwart geteeld op buiten De Gouw gelegen (gehuurd) land (in Beemster, Schermer, Zijpe, Wieringermeer en overige IJsselmeerpolders).

De oppervlakte bloembollen bestaat voor 64% uit tulpen, voor 12% uit lelies en voor 24% uit overig bijgoed. De afgelopen 5 jaar is van al deze gewassen het areaal uitgebreid.

In verband met de vruchtwisselingsseisen die o.a. tulpen aan de grond stellen wordt ook in het gebied voor deze teelten land gehuurd. Bij voorkeur is dit grasland wat veelal op éénjarige basis wordt gepacht. Uit globale gegevens is op te maken dat het grootste deel van het bollenland wordt gehuurd van de rundveebedrijven in het gebied.

De gemiddelde oppervlakte bollen per hoofdberoepsbedrijf met bollen steeg in de periode 1976-1981 van 1,70 ha tot 2,74 ha. Dit gemiddelde verbergt echter een zeer grote spreiding. In 1981 kwam twee derde van het areaal bollen voor op 16 bedrijven met meer dan 3 ha bollen (en 40% van het areaal bollen op 6 bedrijven met meer dan 10 ha bollen).

Tabel 4.7 Aantal bedrijven en areaal bollen naar oppervlakte bollenteelt per bedrijf

Oppervlakte bollenteelt per bedrijf	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven			
	aantal bedr.		ha bollen		aantal bedr.		ha bollen	
	1976	1981	1976	1981	1976	1981	1971	1981
tot 0,5 ha	18	15	4	3	13	12	3	3
0,5 - 1 ha	24	9	17	6	4	2	3	2
1 - 2 ha	22	24	30	35	-	-	-	-
2 - 3 ha	7	11	16	26	-	-	-	-
3 ha e.m.	13	16	76	135	-	-	-	-
Totaal	84	75	143	205	17	14	5	4

1) Gerekend over alle bedrijven, dus inclusief nevenbedrijven.

Fruit

De oppervlakte appels en peren op de hoofdberoepsbedrijven, is de afgelopen 5 jaar met 10 ha afgenomen tot 102 ha. In 1980 bestond 48% van dit areaal uit appels en 52% uit peren. Circa 80% van deze oppervlakte kwam voor op gespecialiseerde "fruitteeltbedrijven". Er waren 10 bedrijven met meer dan 5 ha fruit (9 in 1976) welke 77% van de oppervlakte fruit hadden (62% in 1976).

Groenten open grond, overige tuinbouw

Het areaal groenten in de open grond bedraagt 58 ha. Deze groenteteelt bestaat uit een aanzienlijk aantal gewassen waarvan diverse koolsoorten + 40% uitmaken. Ongeveer 90% is geconcentreerd op de "opengrondstuinbouwbedrijven" en de "landbouw/tuinbouwbedrijven".

De overige tuinbouw in de open grond (+ 13 ha) bestaat voornamelijk uit tuinbouwzaden.

Glastuinbouw

De oppervlakte tuinbouw onder glas op de hoofdberoepsbedrijven omvat 11 ha. Dit areaal is voor twee derde geconcentreerd op de 18 "glastuinbouwbedrijven" die gemiddeld 0,42 ha glas per bedrijf hebben en voornamelijk bloemen telen (o.a. fresia's, anjers en rozen), ook trekken van bloembollen komt voor (tulpen, irissen, lelies).

Tabel 4.8 Glastuinbouw op hoofdberoepsbedrijven

	"Glastuinbouw- bedrijven"		Overige be- drijfstypen		Totaal	
	1976	1981	1976	1981	1976	1981
Aantal bedrijven met glas	18	18	29	31	47	49
Ha glastuinbouw, totaal	7,33	7,62	2,34	3,43	9,67	11,05
- w.v. ha bloemen	5,68	6,28	0,80	1,60	6,48	7,88
- w.v. ha groente koud	0,85	0,91	1,54	1,58	2,39	2,49
- w.v. ha groente warm	0,80	0,43	-	0,25	0,80	0,68
Gemidd. ha glas per bedrijf	0,41	0,42	0,08	0,11	0,21	0,23

4.2.3 Het bouwlandgebruik

In 1981 werd 250 ha of 5% van de cultuurgrond als bouwland gebruikt. Dit percentage geldt ook voor de hoofdberoepsbedrijven.

Op 20% van de hoofdberoepsbedrijven komt bouwland voor (ook in 1976), voornamelijk op "landbouw/tuinbouwbedrijven" en op "opengrondstuinbouwbedrijven". Op een gedeelte van de grond van de tuinbouwbedrijven worden afwisselend tuinbouwgewassen en akkerbouwgewassen geteeld. De oppervlakte bouwland per bedrijf ligt veelal onder de 3 ha; er zijn praktisch geen uitgesproken akkerbouwbedrijven.

De voornaamste akkerbouwgewassen zijn aardappelen - voor ruim 80% pootaardappelen - en akkerbouwmatige tuinbouwgewassen voornamelijk witlofwortel en uien.

De voorbije 5 jaar nam de totale oppervlakte bouwland toe, vrijwel in dezelfde mate als het areaal pootaardappelen; de oppervlakte van de andere akkerbouwgewassen bleef vrijwel constant.

4.2.4 De intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij is een zeer kleine bedrijfstak die bovendien in omvang afneemt (zie tabel 4.10). Zij bestaat uit varkenshouderij (ruim 60%), pluimveehouderij (ruim 30%) en uit kalvermesterij.

De intensieve veehouderij op de hoofdberoepsbedrijven is voor twee derde geconcentreerd op de "intensieve veehouderijbedrijven", het overige komt prak-

Tabel 4.9 Bouwlandgebruik op hoofdberoepsbedrijven

Bedrijven met ha bouwland	Aantal be- drijven in		Gewassen	ha		%	
	1976	1981		1976	1981	1976	1981
tot 1 ha	31	23	Granen	20	24	9	10
1 - 3 ha	34	27	Aardappelen	78	108	37	44
3 - 5 ha	7	8	Suikerbieten	17	13	8	5
5 - 10 ha	5	8	Ov. akkerb.gew. 1)	17	22	8	9
10 ha e.m.	6	5	Ov. gewassen 2)	80	77	38	31
Totaal	83	71		212	244	100	100

1) O.a. voederbieten, snijmais, graszaad.

2) Akkerbouwmatige tuinbouwgewassen, vn-. witlofwortel en uien.

tisch alleen voor op "rundveebedrijven". In 1981 kwam op 37 hoofdberoepsbedrijven intensieve veehouderij voor waarvan op 9 "intensieve veehouderijbedrijven" en 26 "rundveebedrijven".

De afgelopen 5 jaar is de omvang van de intensieve veehouderij met ruim een vijfde verminderd. Het aantal bedrijven met varkens- en pluimveehouderij nam af en ook de aantallen varkens en pluimvee.

4.3 De samenstelling van de produktieomvang uitgedrukt in sbe

De belangrijkste agrarische produktietakken in De Gouw, uitgedrukt in sbe, zijn de rundveehouderij en de tuinbouw. De akkerbouw en de intensieve veehouderij vormen slechts enkele procenten van de omvang.

De omvang van de agrarische produktie (in sbe) groeit langzaam. De afgelopen 5 jaar nam de agrarische produktie in De Gouw met 1,4% per jaar toe, een zelfde percentage als in de provincie maar lager dan landelijk (1,8% per jaar).

De groei bestond voor 95% uit een uitbreiding van de tuinbouwproduktie en werd voornamelijk gerealiseerd op bestaande bedrijven en dus maar voor een klein gedeelte op nieuwe bedrijven. De omvang van de rundveehouderij liep terug. Deze vermindering bedroeg 0,3% per jaar (gerekend over alle bedrijven) tegen in Noord-Holland 1,2% per jaar. Landelijk was er echter een toename van de rundveehouderijproduktie van 0,6% per jaar.

Tabel 4.10 Samenstelling en ontwikkeling van de produktieomvang

	Produktieomvang				1981 in % van 1976
	in sbe		in %		
	1976	1981	1976	1981	
Hoofdberoepsbedrijven:					
rundveehouderij	34.378	33.678	65	59	98
tuinbouw	15.261	20.277	29	35	133
akkerbouw	1.899	2.138	3	4	113
intensieve veehouderij	1.717	1.328	3	2	77
Alle hoofdberoepsbedrijven	53.255	57.421	100	100	108
Nevenbedrijven	2.917	2.744			94
Alle bedrijven	56.172	60.165			107

De gezamenlijke produktieomvang van de nevenbedrijven is de laatste jaren iets verminderd. Van de totale produktieomvang in het gebied komt slechts ca. 5% voor op nevenbedrijven; voornamelijk rundveehouderij en tuinbouwproduktie.

4.4 De omvang van de bedrijven

De hoofdberoepsbedrijven hebben een gemiddelde productieomvang van 165 sbe. Deze gemiddelde bedrijfsomvang ligt onder het landelijke gemiddelde (180 sbe per bedrijf). Landelijk speelt de glastuinbouw en de intensieve veehouderij, waar de bedrijfsomvang gemiddeld groter is dan bij de andere produktietakken, een grotere rol dan in De Gouw.

Tabel 4.11 De bedrijfsomvang van de hoofdberoepsbedrijven in 1981

Bedrijfstype	Bedrijfsomvang	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven met .. sbe				Sbe per bedrijf x)
			tot 130	130-175	175-230	230 e.m.	
Rundveebedrijven		227	106	64	30	27	147 (123)
Intensieve veehouderijbedr.		9	5	2	1	1	132 (115)
Landbouw/tuinbouwbedrijven		20	15	2	-	3	127 (137)
Opengrondstuinbouwbedrijven		50	25	5	7	13	266 (162)
Fruitteelbedrijven		13	7	3	2	1	138 (118)
Glastuinbouwbedrijven		18	5	5	2	6	205 (197)
Overige tuinbouwbedrijven		11	5	2	2	2	147 (108)
Alle hoofdberoepsbedrijven		348	168	83	44	53	165 (131)

x) Tussen () 1976.

De "opengrondstuinbouwbedrijven" hebben gemiddeld de grootste omvang. Er zij wel op gewezen dat hierbij enkele zeer grote bedrijven voorkomen naast vele zeer kleine. De grootste groep bedrijven, de "rundveebedrijven", hebben een gemiddelde omvang van 147 sbe wat bijvoorbeeld lager is dan in "Amstelland" (153 sbe in 1981) 1). De groei van de gemiddelde omvang in de voorbije 5 jaren was op de "rundveebedrijven" in "De Gouw" gelijk aan die in "Amstelland" (4,8 sbe per jaar).

Veel rundveebedrijven hebben een te kleine oppervlakte en omvang. Hierin is de laatste jaren geen verbetering gekomen. Een rundveebedrijf dient momenteel een omvang van ca. 175 sbe (+ 50 koeien) te hebben om het bedrijfshoofd en zijn gezin een bestaansbasis te bieden en ruimte te geven voor besparingen die voor het voortbestaan van het bedrijf noodzakelijk zijn 2). In 1976 lag deze grens op + 150 sbe. Thans heeft een kwart (25%) van de "rundveebedrijven" een productieomvang boven 175 sbe tegen in 1976 eveneens 25% boven 150 sbe.

Men haalt kennelijk niet overal uit de rundveebedrijven wat er potentieel in zit. Zo zouden alle "rundveebedrijven" van 20 tot 30 ha voldoende omvang kunnen hebben. Dat ca. 40% van de "rundveebedrijven" van 20 tot 30 ha achterblijft heeft verschillende oorzaken. Verreweg de meeste van deze bedrijven hebben geen ligboxenstal en een lage melkveedichtheid; ca. de helft heeft een huiskavel van minder dan 12 ha. Overigens zijn er "rundveebedrijven" van 10 tot 20 ha die wel een voldoende bedrijfsomvang hebben.

Tabel 4.12 Oppervlakte en omvang van de rundveebedrijven in 1981 x)

Bedrijfsoppervl.	Bedrijfsomvang	Aantal bedrijven met een omvang van .. sbe					Totaal bedrijven
		tot 90	90-150	150-175	175-230	230 e.m.	
tot 10 ha		23	5	-	-	-	28
10 - 15 ha		24	32	2	2	-	60
15 - 20 ha		2	41	19	5	-	67
20 - 30 ha		2	8	12	21	14	57
30 ha en meer		-	-	-	2	13	15
Totaal		51	86	33	30	27	227

x) Hoofdberoepsbedrijven.

1) "Amstelland", LEI-rapport, verschijnt in 1983.

2) Zie "Krimpenerwaard", LEI-publikatie 2.146, 1981 (o.a. pag. 77).

5. BEDRIJFSECONOMISCHE BESCHOUWING

Voor dit hoofdstuk zijn geen individuele bedrijfsgegevens beschikbaar, dit in tegenstelling tot de hoofdstukken 2, 3 en 4. De volgende gegevens kunnen daarom slechts gezien worden als globale aanwijzingen voor de werkelijke resultaten van de bedrijven in het gebied.

De bedrijfseconomische resultaten worden weergegeven in de kengetallen: opbrengst per 100 gulden kosten en arbeidsopbrengst van de ondernemer 1).

5.1 De rundveehouderij

Uit de cijfers in het LEI-boekhoudnet blijkt dat grotere rundveehouderijbedrijven in het algemeen betere bedrijfsresultaten hebben dan kleinere rundveebedrijven. Dit betekent overigens niet dat de omvang alles bepalend is: de uiteindelijke bedrijfsresultaten zijn afhankelijk van de hoeveelheden en prijzen van aangekochte en verkochte producten. Wel is het zo dat naarmate een bedrijf een grotere omvang heeft deze verhouding tussen kosten en opbrengsten gemiddeld genomen gunstiger is. Om een beeld te geven over welke verschillen het gaat zijn in tabel 5.1 de bedrijfsresultaten van weidebedrijven weergegeven van de laatste 2 jaren waarover deze gegevens beschikbaar zijn.

Tabel 5.1 Bedrijfsresultaten naar toenemende bedrijfsomvang

Bedrijfsomvang in sbe x)	Opbrengst per f 100,- totale kosten xx)	
	1979/1980	1980/1981
tot 99	68	66
90 - 120	71	71
121 - 142	74	75
143 - 163	75	79
164 - 190	85	84
191 - 218	86	85
219 - 250	86	87
251 - 286	94	91
287 - 333	90	92
334 - 386	99	95
387 en meer	97	98
Alle bedrijven	85	84

x) Klassegrenzen 1980/81. De klassegrenzen schuiven jaarlijks op.

xx) Landelijke cijfers van weidebedrijven.

Bron: LEI-BUL 3.115, 1982.

De bedrijfsomvang is afhankelijk van de oppervlakte van de bedrijven en de intensiteit van het grondgebruik (koeien per ha). Maatregelen die de oppervlakte van het beschikbare grasland of de intensiteit waarmee deze grond gebruikt kan worden beïnvloeden, hebben dus rechtstreeks invloed op de bedrijfsresultaten.

De bedrijfsresultaten verschillen van jaar tot jaar zeer sterk (zie tabel 5.2). In 1976/77 zijn mede door de grote droogte slechte bedrijfsresultaten behaald: men kon aanzienlijk minder ruwvoer winnen. In de 2 jaren daarna trad een herstel op: er hoefde minder ruwvoer aangekocht te worden en een van de oorzaken was ook dat de krachtvoerprijzen lager waren. In 1979/80 liep, door de slechtere ruwvoerpositie en de hogere krachtvoerprijzen, het rentabiliteitsniveau aanzienlijk terug. Nadien verbeterde de ruwvoerpositie weer terwijl ook de prijzen van het krachtvoer zich voor de boer relatief gunstig ontwikkelden.

1) Zie voor begripsomschrijving bijlage 1.

Tabel 5.2 Ontwikkeling van de arbeidsopbrengst van de ondernemer op weide-bedrijven (x 100 gulden, pachtbasis)

	1976/77	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81
Noord-Holland, kleigebied					
- grotere bedrijven	329	727	708	346	438
- kleinere bedrijven	133	238	260	67	190

Bron: LEI-steekproefbedrijven.

De bedrijfsresultaten in Noord-Holland (zie bijlage 5) zijn vergeleken met het landelijk gemiddelde doorgaans wat hoger. Een van de oorzaken hiervan is de relatief hoge melkgift per koe die in Noord-Holland wordt bereikt. Dit geldt ook voor De Gouw (zie pag. 23).

5.2 De bloembollenteelt

De bloembollenteelt kende vele jaren met (zeer) goede bedrijfsresultaten. Op de kleigronden in Noord-Holland was de opbrengst per 100 gulden totale kosten en de arbeidsopbrengst per ondernemer in gulden per bedrijf als volgt:

	1976	1977	1978	1979	1980
Opbrengst per f 100,- kosten	138	118	109	104	105
Arbeidsopbrengst ondernemer	83.460	69.160	52.660	44.590	43.600

Vooraf voor 1981 moet op een daling van de resultaten worden gerekend 1). De belangrijkste oorzaak hiervan is de lagere prijs van de tulpen, als gevolg van het (te) grote areaal. Ook de lagere opbrengst (minder stuks per ha) speelt hierbij een rol.

5.3 De fruitteelt

De gemiddelde rentabiliteit van de gespecialiseerde fruitteeltbedrijven in Nederland is sinds 1967 meestal zeer slecht geweest. De opbrengst per 100 gulden totale kosten en de arbeidsopbrengst per ondernemer in gulden per bedrijf bedroeg in:

	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Opbrengst per f 100,- kosten	84	85	100	75	71	85
Arbeidsopbrengst ondernemer	5.570	9.360	34.790	-7.420	-15.200	14.900

De laatste jaren zijn de bedrijfsresultaten aanzienlijk verbeterd. Vooral in 1981 toen de opbrengstprijzen als gevolg van nachtvorstschade zeer sterk stegen 2). Dit is echter maar één goed jaar tussen de vele slechte.

Ondanks de vaak ongunstige bedrijfsresultaten is het fruitareaal in het gebied vrij weinig ingekrompen. Een mogelijke oorzaak is de intensieve beplanting per ha (3-rijensysteem). Verder zijn er relatief veel peren die in het algemeen een betere prijs hebben dan appels. Daarnaast komt het grootste deel van de fruitoppervlakte voor op grotere fruitbedrijven, deze bedrijven hebben doorgaans een gunstiger resultaat dan kleinere bedrijven 3).

1) Volgens zeer voorlopige raming op een arbeidsopbrengst per ondernemer van + 24.300 gulden.

2) De arbeidsopbrengst per ondernemer zal hierdoor volgens zeer voorlopige raming op + 66.700 gulden komen.

3) Zie "Enkele oorzaken van verschillen in de bedrijfsuitkomsten voor fruitteeltbedrijven" LEI-Mededeeling No. 190, 1978.

6. VERWACHTE ONTWIKKELINGEN IN DE LAND- EN TUINBOUW

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen in de komende tien jaren (1981-1991), uitgaande van de tendenties in het jongste verleden zoals die in het voorafgaande zijn weergegeven, en rekening houdende met veranderingen die reeds op dit moment te voorzien zijn (afgezien van een ruilverkaveling).

6.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven

Voor het bepalen van het toekomstige aantal hoofdberoepsbedrijven is uitgegaan van de ontwikkeling in de afgelopen jaren en de situatie op dit moment.

De aantalsontwikkeling is het resultaat van uittreding en toetreding van bedrijfshoofden. Op basis van de leeftijd van de bedrijfshoofden mag worden verwacht dat 132 oudere bedrijfshoofden hun beroep zullen beëindigen. Wat betreft beroepsverandering van jongeren, wordt rekening gehouden met een iets minder wordende invloed op de aantalsontwikkeling. Er zijn nog steeds jongeren met een vrij klein bedrijf, al is dit aantal in de afgelopen jaren afgenomen. Ten aanzien van de aantalsvermindering door overige oorzaken, wordt een zelfde invloed als in het jongste verleden verondersteld.

Wat betreft toetreding wordt uitgegaan van de huidige opvolgingssituatie. Er hebben nu relatief meer oudere bedrijfshoofden een opvolger dan in de afgelopen jaren. Verder is er bij de berekening van uitgegaan dat op de helft van de bedrijven waar de opvolging nog niet bekend is, een opvolger zal komen. Voorts is rekening gehouden met toetreding door het stichten van bedrijven (eventueel door ontbinding van een maatschap of op andere wijze) of uit de groep nevenbedrijven. De afgelopen jaren betrof dit 10 bedrijven of 2,5% van het aantal hoofdberoepsbedrijven in 1976. Voor de toekomst is van dezelfde verhouding uitgegaan.

Tabel 6.1 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven van 1976 tot 1981

Beginjaar	Aantal bedrij- ven	Uittreding van bedrijfs- hoofden	Toetreding van bedrijfs- hoofden	Aantal bedrij- ven	Eind- jaar
1976	406	99	41	348	1981
1981	348	91	56	313	1986
1986	313	86	48	275	1991

Op basis van deze uitgangspunten is berekend dat het aantal hoofdberoepsbedrijven zal afnemen tot ongeveer 275 omstreeks 1991 (348 in 1981), of met 2,3% per jaar (3,0% per jaar van 1976 tot 1981).

Het aantal nevenbedrijven zal, wanneer men ervan uitgaat dat het beëindigingspatroon op dezelfde wijze zal verlopen als in het verleden, afnemen van 100 in 1981 tot + 80 rond 1991.

6.2 Het bedrijfstype

Uitgaande van de ontwikkelingen in de afgelopen jaren komt naar voren dat het aantal tuinbouwbedrijven relatief iets zal toenemen. De rundveebedrijven blijven, met bijna twee derde of 64% van het aantal bedrijven, verreweg het voornaamste bedrijfstype vormen.

Tabel 6.2 Aantal hoofdberoepsbedrijven naar type

	1976	1981	1991
Rundveebedrijven	275	227	175
Intensieve veehouderijbedrijven	13	9	4
Landbouw/tuinbouwbedrijven	28	20	15
Opengrondstuinbouwbedrijven	47	50	43
Fruitteeltbedrijven	16	13	9
Glastuinbouwbedrijven	18	18	17
Overige tuinbouwbedrijven	9	11	12
Totaal	406	348	275

6.3 Cultuurgrond en verdeling van de bedrijven naar oppervlakte

De geregistreerde oppervlakte cultuurgrond, in gebruik bij in het blok wonenden, is de afgelopen 5 jaar met 240 ha verminderd (0,9% per jaar). De komende 10 jaar zal voor niet-agrarische doeleinden (woningbouw, industrie, recreatie, enz.) ongeveer 90 ha cultuurgrond nodig zijn (zie hoofdstuk 1, par. 3). Verder mag worden verwacht dat personen die uit de registratie gaan nog enige grond aanhouden. Deze oppervlakte is berekend op ca. 180 ha in de komende 10 jaar (de afgelopen 5 jaar was dit 100 ha). De geregistreerde oppervlakte cultuurgrond zal naar verwachting dus met 260 à 270 ha verminderen tot ongeveer 5180 ha in 1991 (5451 ha in 1981).

De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen jaren verminderd terwijl het grondgebruik van nevenbedrijven toenam. De oppervlakte van nevenbedrijven zal iets teruglopen. Door relatief meer opvolgers zal het aantal hoofdberoepsbedrijven dat nevenbedrijf wordt afnemen, het aantal nevenbedrijven zal echter in relatief gelijke mate afnemen als de afgelopen jaren. De gemiddelde oppervlakte van de nevenbedrijven zal op basis van deze berekeningen met ca. $\frac{1}{2}$ ha toenemen.

Tabel 6.3 De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond

	Oppervlakte in ha			Percentage		
	1976	1981	1991	1976	1981	1991
Hoofdberoepsbedrijven	5199	4849	4670	91,3	89,0	90,0
Nevenbedrijven (10 sbe e.m.)	495	602	510	8,7	11,0	10,0
Alle bedrijven	5694	5451	5180	100,0	100,0	100,0

De ontwikkeling van het aantal bedrijven naar oppervlakte zal in de toekomst naar verwachting hetzelfde beeld vertonen als in het jongste verleden. Het aantal bedrijven onder de 20 ha zal afnemen en het aantal grotere bedrijven zal toenemen.

Tabel 6.4 De hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte

Bedrijfs- oppervlakte	Aantal bedrijven			Percentage bedrijven		
	1976	1981	1991	1976	1981	1991
tot 10 ha	167	120	63	41	34	23
10 - 15 ha	84	78	52	21	23	19
15 - 20 ha	83	71	61	20	20	22
20 - 30 ha	59	60	69	15	17	25
30 ha e.m.	13	19	30	3	6	11
Totaal	406	348	275	100	100	100

Doordat het aantal bedrijven trager zal verminderen dan in de afgelopen jaren, zal ook de grondmobiliteit wat lager worden.

6.4 De ontwikkeling in de produktietakken

6.4.1 Het grondgebruik

De verhouding grasland-tuinland-bouland zal in de toekomst waarschijnlijk enigszins veranderen ten koste van het grasland. Verreweg de meeste cultuurgrond zal echter in gebruik blijven ten behoeve van de rundveehouderij.

Tabel 6.5 Ontwikkeling van het grondgebruik

Hoofdberoepsbedrijven	1976	1981	1991
Ha cultuurgrond	5199	4849	4670
Percentage: grasland	89	87	85
tuinland	6	8	9
bouland 1)	5	5	6

1) Inclusief braakland.

6.4.2 De rundveehouderij

Het aantal hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien zal naar verwachting afnemen. In 1981 waren er 226 hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank. De komende jaren zal een aantal van deze 226 bedrijven worden opgeheven, sommigen zullen de melkkoeien afstoten terwijl het bedrijf doorgaat. Het resultaat hiervan zal volgens globale analyse zijn dat er omstreeks 1991 ongeveer 190 hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien zijn.

Tabel 6.6 Ontwikkeling van de melkveehouderij

	Aantal bedrijven		Ha cultuurgrond		Aantal melkkoeien	
	1981	1991	1981	1991	1981	1991
Hoofdberoepsbedrijven						
- met ligboxenstal	73	132	1643	3270	4103	8175
- met koeien + melktank 1)	153	58	2346	775	4904	1700
- met koeien, geen melktank	7	-	84		29	
- zonder koeien	115	85	776	625	-	
Nevenbedrijven	100	80	602	510	76	
Alle bedrijven	448	355	5451	5180	9112	9875

1) Zonder ligboxenstal.

Bij de toekomstige ontwikkeling zal de mate waarin men overgaat op ligboxenstallen een centrale rol spelen. In 1981 was op 73 bedrijven een ligboxenstal, in 1991 zullen er volgens berekeningen 132 bedrijven een ligboxenstal hebben (zie bijlage 4). Het aantal bedrijven met een ligboxenstal neemt dan de komende 10 jaar met ca. 60 toe (de afgelopen 6 jaar met 53). Hierbij is er van uitgegaan dat men het tempo, waarin men op ligboxenstallen overgaat, volgt zoals dat bepaald is in gebieden, waar de ontwikkeling in de bouw van ligboxenstallen al verder voortgeschreden is.

De bedrijven die doorgaan met rundveehouderij, proberen hun bedrijfsoppervlakte uit te breiden. De afgelopen periode bedroeg deze uitbreiding op de bedrijven met een ligboxenstal ruim 1% per jaar, op de bedrijven met een andere stal 0,3% per jaar. Voor de toekomst gaan we uit van ongeveer een zelfde procent-

tuele toeneming van de oppervlakte cultuurgrond op deze bedrijven.

Verder mag verwacht worden dat de veedichtheid op de bedrijven met een ligboxenstal gelijk blijft (2,5 koeien per ha cultuurgrond). In het algemeen zullen deze bedrijven immers de veedichtheid al hebben aangepast. Op de bedrijven die nog een ligboxenstal bouwen zal de veedichtheid op dit niveau komen. Op de bedrijven die doorgaan met melkvee en geen ligboxenstal hebben of bouwen zal de veedichtheid waarschijnlijk weinig toenemen, evenmin als de afgelopen periode. Er wordt rekening gehouden met een veedichtheid van $\pm 2,2$ koeien per ha cultuurgrond (2,13 koeien in 1981).

Volgens deze veronderstellingen zullen er in 1991 ongeveer 9875 koeien in het gebied worden gehouden. Ten opzichte van 1981 is dit een toename van 0,8% per jaar (1976-1981 0,7% per jaar). Voor de totale Nederlandse melkveestapel wordt voor de periode 1980-1985 de groei op 0,7% per jaar geschat 1). Deze groei gaat echter sneller. In 1982 werd bijna het voor 1985 verwachte aantal koeien bereikt, de groei van 1980 tot 1982 was 1,7% per jaar.

De omvang van de totale veestapel zal naar verwachting minder snel groeien dan het aantal koeien. Evenals in het verleden zal een gedeelte van de uitbreiding van de melkveestapel ten koste gaan van het overige vee, met name het jongvee.

Tabel 6.7 Ontwikkeling van de rundveehouderij in grootveeëenheden en productieomvang (hoofdberoepsbedrijven)

	1976	1981	1991
Ha grasland + voedergewassen	4650	4204	3960
Aantal melkkoeien	8684	9036	9875
Grootveeëenheden per melkkoe	1,37	1,32	1,27
Aantal grootveeëenheden	11884	11962	12540
Aantal g.v.e. per ha grasland + v.g.	2,56	2,85	3,17
Sbe per melkkoe	3,96	3,73	3,50
Aantal sbe rundvee x)	34412	33720	34560

x) Inclusief voedergewassen.

De rundveehouderij blijft een belangrijke produktietak. Voor omstreeks 1991 is te verwachten dat ca. 70% van de melkveebedrijven een ligboxenstal heeft met gemiddeld 62 koeien, dat ruim 80% van de koeien in een ligboxenstal is ondergebracht en dat op de hoofdberoepsbedrijven de veedichtheid gemiddeld ca. 3,2 g.v.e. per ha is.

6.4.3 De tuinbouw

De afgelopen jaren (1976-1981) is het areaal tuinbouwgewassen in Noord-Holland met 1% per jaar uitgebreid. In De Gouw nam de oppervlakte tuinbouwgewassen exclusief bloembollen in dezelfde periode eveneens met 1% per jaar toe (het areaal bloembollen in De Gouw groeide sneller). Voor de toekomst gaan we ervan uit dat, gezien de ontwikkelingen in het jongste verleden, het tuinbouwareaal met ca. 1% per jaar blijft groeien. Dit areaal komt dan op ca. 435 ha in 1991 tegen 393 ha in 1981.

De oppervlakteverhouding tussen de verschillende tuinbouwgewassen zal naar verwachting wijzigen, evenals in het recente verleden. Voor het areaal bloembollen wordt uitgegaan van een toename van ongeveer 1% per jaar. Dit percentage is gebaseerd op de ontwikkeling over een reeks van jaren in De Gouw ten opzichte van Westfriesland en is voor de toekomst doorberekend. De oppervlakte fruit zal naar verwachting weinig veranderen. Verreweg het grootste deel van het fruitareaal komt voor op bedrijven met meer dan 5 ha fruit en de tendens in het jongste verleden was dat de fruitoppervlakte op deze bedrijven toenam. Verder mag verwacht worden dat vooral het areaal groente in de open grond zal toenemen en

1) Zie "Nota melkveehouderij", Ministerie van Landbouw en Visserij, 1981.

wordt rekening gehouden met een uitbreiding van het glasareaal die zeer gering zal zijn (met + 2 ha).

6.4.4 Het bouwlandgebruik en de intensieve veehouderij

Het bouwland dat in dit gebied afwisselend voor tuinbouw- en akkerbouwgewassen wordt gebruikt, bestaat voor een zeer belangrijk gedeelte uit de teelt van pootaardappelen, witlofwortel en uien. Het areaal pootaardappelen in Westfriesland, gezien in een reeks van jaren, fluctueert sterk. Er is geen sprake van een duidelijke trend. Voor de komende 10 jaar gaan we ervan uit dat de oppervlakte akkerbouwgewassen en ook het areaal (poot-)aardappelen met ongeveer evenveel ha toenemen als de afgelopen 5 jaar. Bij de andere akkerbouwgewassen was er geen ontwikkeling, zodat voor de toekomst uitgegaan wordt van ongeveer dezelfde arealen. Voor de zeer beperkte oppervlakte snijmais wordt een beperkte uitbreiding aangenomen. De intensiteit van het bouwlandgebruik zal, evenals de laatste jaren, waarschijnlijk nauwelijks veranderen.

Wat de intensieve veehouderij betreft mag voor de komende jaren van een verdergaande inkrimping worden uitgegaan. Zij komt immers voor een deel voor op bedrijven die te klein zijn om nog vele jaren gecontinueerd te kunnen worden.

6.4.5 De omvang van de produktietakken uitgedrukt in sbe

De hiervoor beschreven ontwikkeling van de omvang van de produktietakken is weergegeven in tabel 6.8.

Tabel 6.8 De ontwikkeling van de productieomvang

Hoofdberoepsbedrijven	1976	1981	1991
Sbe voor: rundveehouderij	34.378	33.678	34.560
tuinbouw	15.261	20.277	22.810
akkerbouw	1.899	2.138	2.300
intensieve veehouderij	1.717	1.328	1.000
Sbe totaal	53.255	57.421	60.670

De totale productieomvang op de hoofdberoepsbedrijven zal bij deze uitgangspunten toenemen tot + 60.700 sbe in 1991. De jaarlijkse groei is dan 0,5% (1,5% per jaar in de periode 1976-1981).

Uitgaande van de veronderstelde 60.670 sbe zal de verdeling van de bedrijven over de omvangsklassen er volgens berekening uitzien zoals in tabel 6.9 is weergegeven. Hieruit blijkt dat weliswaar vooral het aantal bedrijven onder de 130 sbe sterk zal afnemen, doch dat er ook in 1991 nog bijna een derde deel een dergelijke omvang heeft. Reeds in de afgelopen jaren was op de bedrijven van zulke omvang eigenlijk onvoldoende ruimte om te sparen en te investeren in vernieuwingen. Op de langere termijn zullen dan ook vele van deze bedrijven het hoofd niet boven water kunnen houden en opgeheven worden.

Tabel 6.9 De productieomvang van de hoofdberoepsbedrijven

Sbe per bedrijf	Aantal bedrijven			Percentage bedrijven		
	1976	1981	1991	1976	1981	1991
tot 130	258	168	82	63	48	30
130 - 175	76	83	66	19	24	24
175 - 230	40	44	47	10	13	17
230 e.m.	32	53	80	8	15	29
Totaal	406	348	275	100	100	100
Sbe per bedrijf	131	165	221			

SAMENVATTING

Algemene oriëntatie

Het ruilverkavelingsgebied "De Gouw" (+ 7200 ha) ligt in Westfriesland ten zuiden van de Wieringermeer en omvat gronden van 5 gemeenten, waarvan Opmeer de grootste bijdrage levert.

In het gebied liggen een 8-tal dorpen behorende tot 4, sinds 1979 door herindeling nieuw ontstane, gemeenten. Deze 4 gemeenten tellen circa 39.000 inwoners, waarvan ongeveer de helft in De Gouw woont. Van de beroepsbevolking in deze gemeenten werkt ongeveer 15% in de land- en tuinbouw. Daarnaast is binnen het gebied, nabij de kernen Hoogwoud-Opmeer-Spanbroek, een kern van industriële werkgelegenheid van meer dan lokale betekenis. Verder is er een belangrijk forensisme naar het Noordzeekanaalgebied.

De cultuurgrond, overwegend zavel- en kleigronden, is voornamelijk als grasland in gebruik en verder als tuinland en bouwland. De agrarische produktie bestaat voornamelijk uit rundveehouderij en tuinbouw.

Volgens de huidige toekomstplannen zullen de kernen Hoogwoud-Opmeer-Spanbroek aan elkaar groeien en zal het industriële potentieel bij deze plaatsen worden uitgebreid. Dit betekent dat de bevolking in deze kernen waarschijnlijk wat sneller mag groeien dan in de andere kernen.

Het overgrote deel van het blok heeft de bestemming agrarisch gebied met weinig beperkingen, daarnaast komen gebieden met landschappelijke en/of natuurwetenschappelijke waarden voor. Het agrarisch grondgebruik zal verminderen, voornamelijk ten behoeve van woningbouw en industrie. De recreatieve voorzieningen zullen weinig worden uitgebreid.

Aantal bedrijven en arbeidskrachten krimpen in

In 1981 waren er in het ruilverkavelingsgebied 348 hoofdberoepsbedrijven en 100 geregistreerde nevenbedrijven. Het aantal hoofdberoepsbedrijven is in de periode 1976-1981 met 3% per jaar verminderd, voornamelijk doordat boeren die het beroep beëindigden vanwege hun leeftijd geen opvolger hadden. Het aantal nevenbedrijven nam iets toe. De komende 10 jaar (1981-1991) zal het aantal hoofdberoepsbedrijven vermoedelijk trager afnemen, namelijk met 2,3% per jaar tot ca. 275 bedrijven door vermoedelijk relatief meer opvolgers dan de afgelopen periode. Ook het aantal nevenbedrijven zal verminderen.

Het aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven nam trager af dan het aantal bedrijven. De gemiddelde arbeidsbezetting nam toe tot 1,4 man per bedrijf.

Grondgebruik vermindert

De oppervlakte cultuurgrond (gemeten maat) van alle in 1981 geregistreerde bedrijven was 5451 ha; hiervan kwam 4849 ha of 89% voor op hoofdberoepsbedrijven.

Voor de komende 10 jaar wordt verwacht dat het agrarisch grondgebruik met ongeveer 270 ha zal verminderen (deels voor niet-agrarische doeleinden). In 1991 zal volgens berekening ongeveer 5180 ha cultuurgrond geregistreerd zijn, waarvan ca. 4670 ha op hoofdberoepsbedrijven. De gemiddelde oppervlakte van alle hoofdberoepsbedrijven is dan 17 ha (14 ha in 1981), van de bedrijven met melkoeien ca. 21 ha en van de andere bedrijven 7 à 8 ha.

De oppervlakte grond in handen van nevenbedrijven nam toe. Voor de toekomst wordt verwacht dat de oppervlakte in handen van nevenbedrijven zal afnemen.

Veel grondmobiliteit, veel eigendomsgebruik

In de periode 1976-1981 is bijna een kwart van de cultuurgrond van gebruiker gewisseld. Dit bestond voor de helft uit overdracht van gehele bedrijven (nagenoeg alleen aan familieleden) en voor de helft uit opheffing en verkleining van bedrijven.

Driekwart van de cultuurgrond is eigendom van de gebruikers. Van het pachtland, dat voornamelijk eigendom is van particulieren, wordt ruim driekwart gepacht door "rundveebedrijven" en de rest voornamelijk door tuinbouwbedrijven hoofdzakelijk voor bollenteelt.

Verkaveling en ontsluiting niet optimaal

Het aantal kavels per bedrijf is gemiddeld niet ongunstig. De opstreckende verkaveling leidt tot een betrekkelijk slechte ontsluiting, met name op de rundveebedrijven. Ruim de helft van de bedrijven met melkvee heeft minder dan 80% van de grond bij huis liggen. Een derde van de grond van de bedrijven met melkoeien ligt niet bij huis. Verder heeft meer dan een kwart van de bedrijven met melkvee een voor hun veestapel te kleine huiskavel.

Rundveehouderij en tuinbouw voornaamste produktietakken

De cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven wordt voor 87% als grasland gebruikt, voor 8% als tuinland en voor 5% als bouwland. De arealen tuinland en bouwland zijn vergroot, de oppervlakte grasland werd kleiner.

De rundveehouderij en de tuinbouw zijn de voornaamste produktietakken, deze omvatten in 1981 respectievelijk 59% en 35% van het aantal sbe op de hoofdberoepsbedrijven. Het bouwland droeg 4% bij. Het aandeel van de tuinbouw werd groter door de aanzienlijke groei van deze tak, de rundveehouderijproductie nam iets af.

Het bedrijfstype wordt bepaald door de belangrijkste produktietak op een bedrijf. Op 68% van de bedrijven is voornamelijk landbouwproductie, op 26% tuinbouwproductie en 6% zijn gemengde landbouw/tuinbouwbedrijven. De afgelopen periode bleef het aantal bedrijven met voornamelijk tuinbouwproductie constant, de andere bedrijven verminderen in aantal. Niettemin was in 1981 op 65% van de bedrijven de rundveehouderij, met name de melkveehouderij, de voornaamste produktietak. Overigens zal in samenhang met de toekomstige vermindering van het aantal bedrijven vooral het aantal rundveebedrijven verminderen. De rundveebedrijven blijven echter het voornaamste bedrijfstype.

Productie neemt toe

De totale produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven nam de afgelopen periode met 1,5% per jaar toe, praktisch alleen door uitbreiding van de tuinbouwproductie. Voor de toekomst wordt een tragere groei verwacht, namelijk 0,5% per jaar.

De gemiddelde bedrijfsomvang van 165 sbe in 1981 ligt onder het provinciale gemiddelde. Deze bedrijfsomvang nam in de voorbije periode ook iets trager toe dan in de provincie. Verder hebben de rundveebedrijven gemiddeld een kleinere omvang dan de rundveebedrijven in bijvoorbeeld het landinrichtingsgebied "Amstel-land". Voor omstreeks 1991 wordt voor alle hoofdberoepsbedrijven een gemiddelde bedrijfsomvang van ca. 220 sbe verwacht.

Rundveehouderij vrij constant

Op de hoofdberoepsbedrijven bleef de afgelopen 5 jaar de omvang van de rundveestapel in g.v.e. tamelijk constant. Toch waren er duidelijke veranderingen

gen. Op veel bedrijven, over het algemeen met een kleine oppervlakte, is het melkvee afgestoten en de oppervlakte grasland is verminderd. De veebezetting per ha nam toe.

In de periode 1976-1981 nam het aantal koeien in het gebied toe. In 1981 was de melktank algemeen en van de 226 bedrijven met melkkoeien en een melktank hadden er 73 een ligboxenstal waarin 45% van alle koeien was ondergebracht. De bedrijven met een ligboxenstal hadden een gemiddelde oppervlakte van ca. 23 ha en hielden gemiddeld 56 koeien, die met een andere stal ca. 15 ha en 32 koeien.

Het gebied heeft een vrij hoge veedichtheid. Gerekend over alle bedrijven (dus inclusief nevenbedrijven) worden 260 g.v.e. per 100 ha grasland en voedergrassen gehouden tegen 229 in Noord-Holland en 264 landelijk.

Voor de toekomst wordt verwacht dat het aantal bedrijven met melkkoeien vermindert (tot + 190), het aantal bedrijven met een ligboxenstal toeneemt (tot + 132) en ook het totale aantal melkkoeien (tot + 9900). Bij deze uitgangspunten zal omstreeks 1991 ongeveer 70% van de bedrijven met melkkoeien een ligboxenstal hebben en zal ruim 80% van de koeien in een ligboxenstal zijn ondergebracht.

Tuinbouw breidt uit

De produktieomvang van de tuinbouw en de oppervlakte tuinbouwgewassen namen toe, voornamelijk door uitbreiding van het areaal bloembollen.

De oppervlakte tuinbouw op de hoofdberoepsbedrijven bestond in 1981 voor ruim de helft uit bloembollen en voor ruim een kwart uit appels en peren; de glastuinbouw besloeg + 11 ha.

Voor de toekomst wordt van een tragere groei uitgegaan dan in het recente verleden, mede door de onzekere situatie in de bloembollensector.

Akkerbouw is neventak van tuinbouw

De oppervlakte akkerbouwgewassen nam de afgelopen 5 jaar toe en in vrijwel dezelfde mate het areaal pootaardappelen. De akkerbouwgewassen bestaan voornamelijk uit (poot-)aardappelen en akkerbouwmatig geteelde tuinbouwgewassen.

Voor de komende 10 jaar wordt trager uitbreiding van het areaal akkerbouwgewassen verwacht.

De intensieve veehouderij (varkens en pluimvee) is een zeer kleine produktietak die bovendien in omvang afneemt.

ENKELE SLOTOPMERKINGEN

De Gouw is een overwegend grasland- en rundveehouderijgebied waarin een beperkt gedeelte van de oppervlakte cultuurgrond wordt gebruikt voor tuinbouw en akkerbouw.

Hoewel het grasland vrij intensief wordt gebruikt hebben veel rundveebedrijven een te kleine omvang om het bedrijfshoofd en zijn gezin een bestaansbasis te bieden doordat ze een te kleine bedrijfsoppervlakte hebben en de rundveehouderij vrijwel de enige inkomensbron is. Belangrijke aanvullingen op te weinig eigen grond, zoals aankoop van ruwvoer (o.a. snijmais) van buiten het eigen bedrijf of een aanzienlijke neventak van b.v. intensieve veehouderij, komen zeer weinig voor. Ook in de toekomst zullen de rundveebedrijven hoofdzakelijk aangewezen zijn op eigen ruwvoervoorziening, de mogelijkheden voor aankoop van snijmais in de nabije omgeving lijken voorshands zeer beperkt. Kortom er zal bij de inrichting rekening moeten worden gehouden met ook in de toekomst relatief veel bedrijven met een beperkte oppervlakte cultuurgrond. Deze bedrijven zullen, ondanks dat de oppervlakte betrekkelijk klein is, hiervan wel volledig voor hun bestaan afhankelijk zijn. De inrichting op de kleine bedrijven zal dan ook vooral gericht moeten zijn op een verhoging van de produktie. Verder is voor een efficiënte bedrijfsvoering op melkveebedrijven van groot belang dat ze voldoende grond aan huis hebben om daar het vee in de zomerperiode te kunnen weiden. Momenteel heeft ruim een kwart van de bedrijven een voor hun veestapel te kleine huiskavel. Voor de bedrijven met voldoende grond aan huis voor hun huidige veestapel is de verkavelingssituatie in het algemeen ongunstig door de opstreckende verkaveling en de ongunstige lengte-breedte verhouding van de huiskavels.

Geheel anders ligt de situatie in de bollenteelt, het voornaamste tuinbouwgewas. Door de noodzakelijke teeltwisseling is het bezwaarlijk om het bedrijf op één kavel uit te oefenen. Bovendien wordt een gedeelte van de bollen geteeld op gehuurd land buiten het ruilverkavelingsgebied.

De andere tuinbouw in de open grond bestaat voornamelijk uit appels en peren. De bedrijven die waarschijnlijk met fruitteelt zullen doorgaan, naar verwachting de meeste met meer dan 5 ha fruit, hebben over het algemeen 2 kavels zodat niet elk bedrijf zijn fruitopstand in één kavel heeft liggen.

De meeste tuinbouwbedrijven met glas hebben een te klein glasareaal voor een optimale bedrijfsopzet en hebben daarnaast veelal nog tuinbouw in de open grond of landbouwproduktie. Een glasbedrijf dient thans een halve à één ha glas te hebben en een huiskavel van ongeveer 2 ha voor eventuele uitbreiding van de glasopstand.

Bijlage 1.

1. Telplichtige geregistreerden

De bij de districtbureauhouders in de administratie opgenomen personen die een agrarisch bedrijf hebben met een omvang van minstens 10 standaardbedrijfs-eenheden.

2. Beroepsgroepen

Hoofdberoepsbedrijven = A + B-bedrijven;

A: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;

B: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed, tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep.

Nevenbedrijven = C, D en S-bedrijven:

C: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed;

D: rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik;

S: speciale dan wel afwijkende bedrijven.

3. Basisgegevens

Voor de samenstelling van de par. 2, 3, 4 en ook 6 van dit rapport is gebruik gemaakt van gegevens uit de metellingen van de landbouw. Deze gegevens hebben betrekking op alle geregistreerde bedrijven, met een produktieomvang van meer dan 10 sbe, die in het blok liggen en op de cultuurgrond die zij in gebruik hebben.

4. Oppervlakte gemeten maat, kadastrale maat en bedrijfsoppervlakte

Gemeten maat is de oppervlakte beteelbare grond (paden en voren inbegrepen). De kadastrale maat omvat, behalve de cultuurgrond gemeten maat, nog de oppervlakte van de sloten en de niet verharde wegen, welke de beteelbare oppervlakte doorsnijden en begrenzen. Voor de totale oppervlakte van het bedrijf komen hier nog bij de oppervlakte van de bedrijfsgebouwen en het erf, tuin voor eigen gebruik, bos, grienden, wegen, woeste grond, sloten breder dan 4 meter, grond voor kampeerdoeleinden, enz.

5. Standaardbedrijfseenheden

Standaardbedrijfseenheden (sbe):

Eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden.

	Voornaamste gewassen en dieren	
	sbe per ha	sbe per dier
Grasland	1,0	Jongvee/mestvee 0,7
Tulpen	55,0	Melkkoeien 2,5
Lelies	100,0	Mestkalveren 0,4
Overig bijgoed	46,0	Mestvarkens/opfokzeugen 0,18
Aardappelen	6,0	Fokzeugen 1,40
Granen	2,5	Leghennen (100 stuks) 1,30
Suikerbieten	6,5	Slachtkuikens (1000) 3,50

Bijlage 1. (vervolg)

6. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal standaardbedrijfseenheden (sbe) berekend voor de akkerbouw, de rundveehouderij, de tuinbouw en de intensieve veehouderij. Afhankelijk van het percentage sbe dat per bedrijf voor deze onderdelen werd gevonden zijn de hoofdberoepsbedrijven ingedeeld in "bedrijfstypen". Onderscheiden zijn:

1. Rundveebedrijven : 60% of meer van de sbe voor rundvee;
2. Intensieve veehouderijbedrijven: 40% of meer voor intensieve veehouderij;
3. Landbouw/tuinbouwbedrijven : 20-60% landbouw + 20-60% tuinbouw;
4. Opengrondstuinbouwbedrijven : 60% of meer voor tuinbouw open grond;
5. Fruitteeltbedrijven : 60% of meer van de sbe voor fruit;
6. Glastuinbouwbedrijven : 60% of meer voor de glastuinbouw;
7. Overige tuinbouwbedrijven : geen tak boven 60%, wel 80% of meer voor tuinbouw.

7. Grootveeëenheden

Grootveeëenheid (= g.v.e.):

Een g.v.e. komt overeen met de netto-energiebehoefte van een volwassen melkkoe van 550 kg levend gewicht met een dagproductie van 15 kg melk met 4% vet. Het veebestand wordt daarbij als volgt omgerekend: 1 koe = 1 g.v.e., 1 stuks jongvee = 0,4 g.v.e., 1 stuks mestvee = 0,7 g.v.e., 1 paard boven 2 jaar = 1,0 g.v.e., 1 schaap = 0,1 g.v.e.

8. Bedrijfsresultaten

Arbeidsopbrengst van de ondernemer:

netto-overschot c.q. ondernemersoverschot vermeerderd met het berekende loon van de ondernemer.

Netto-overschot, ondernemersoverschot:

het verschil tussen de totale bedrijfsopbrengsten en de totale bedrijfskosten, waarbij de beloning voor bedrijfsleiding niet als kostenpost in aanmerking is genomen. Indien de kosten worden berekend op pachtbasis (landbouw) wordt het verschil aangeduid als netto-overschot (pb); bij berekening op basis van werkelijke eigendom/pachtverhoudingen (tuinbouw) als ondernemersoverschot.

Pachtbasis (pb):

uitgangspunt voor de berekening van de rentabiliteit van landbouwbedrijven, waarbij voor alle kosten van grond en gebouwen (ongeacht de feitelijke eigendom/pachtverhouding) een bruto-pacht in rekening is gebracht zoals die geldt voor vergelijkbare pachtbedrijven.

Bijlage 2. De verdeling van de bedrijven naar oppervlakte en omvang

Bedrijfstype	Aantal hoofdberoepsbedrijven												Aantal nevenbedrijven					
	rundvee-bedrijven		intens. veehouderijbedr.		landbouw-bedrijven		fruit- en glastuinbouwbedrijven		overige tuinbouwbedrijven		totaal		1976	1981				
	1976	1981	1976	1981	1976	1981	1976	1981	1976	1981	1976	1981	1976	1981				
tot 5 ha	1	-	9	6	11	9	27	24	5	4	15	17	7	75	67	56	54	
5 - 10 ha	52	28	3	2	9	4	16	10	9	6	1	-	2	3	92	53	18	21
10 - 15 ha	78	60	-	1	3	4	1	10	1	2	1	1	-	-	84	78	15	15
15 - 20 ha	76	67	1	-	2	1	2	1	1	1	1	-	-	1	83	71	3	6
20 - 30 ha	56	57	-	-	2	1	1	2	-	-	-	-	-	-	59	60	2	3
30 - 40 ha	8	10	-	-	1	-	-	3	-	-	-	-	-	-	9	13	-	1
40 ha e.m.	4	5	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	4	6	-	-
Totaal	275	227	13	9	28	20	47	50	16	13	18	18	9	11	406	348	94	100
tot 50 sbe	9	6	1	-	3	5	10	6	2	2	2	1	-	-	26	19	78	88
50 - 90 sbe	71	45	4	1	9	4	9	8	3	1	3	3	3	4	102	66	14	11
90 - 130 sbe	101	55	4	4	6	6	8	11	6	4	2	2	3	1	130	83	2	1
130 - 150 sbe	26	31	1	2	2	1	5	2	3	1	1	5	2	-	40	42	-	-
150 - 175 sbe	29	33	-	-	2	1	2	3	-	2	2	2	1	2	36	41	-	-
175 - 230 sbe	25	30	3	1	3	-	4	7	1	2	4	2	-	2	40	44	-	-
230 sbe e.m.	14	27	-	1	3	3	9	13	1	1	5	6	-	2	32	53	-	-
Ha cultuurgrond	4456	4012	51	39	258	205	237	410	107	90	57	38	33	55	5199	4849	495	602
Aantal sbe	33928	33265	1494	1190	3843	2542	7591	13320	1888	1793	3539	3695	973	1615	53255	57421	2917	2745
Ha per bedrijf	16,2	17,7	3,9	4,3	9,2	10,3	5,0	8,2	6,7	6,9	3,2	2,1	3,7	5,0	12,8	13,9	5,3	6,0
Sbe per bedrijf	123	147	115	132	137	127	162	266	118	138	197	205	108	147	131	165	31	27

Bijlage 3. Bedrijfsoppervlakte in relatie tot de melkveestapels en het staltype en de melkveedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank in 1981

Bedrijfs- opper- vlakte	Aantal bedrijven met koeien						Aantal koeien 1)	
	tot 20	20 - 30	30 - 50	50 - 75	75 e.m.	totaal	per 100 ha v.g.	per bedr.
Bedrijven met een ligboxenstal								
10 - 15 ha	-	5	5	-	-	10	243	31
15 - 20 ha	-	2	13	6	-	21	264	44
20 - 30 ha	-	-	6	19	6	31	262	62
30 ha e.m.	-	-	-	2	9	11	225	86
Totaal	-	7	24	27	15	73	252	56
Bedrijven zonder ligboxenstal								
tot 10 ha	11	16	2	-	-	29	241	20
10 - 15 ha	7	27	16	1	-	51	220	27
15 - 20 ha	-	12	29	3	-	44	208	36
20 - 30 ha	-	1	16	7	-	24	194	44
30 ha e.m.	-	-	1	3	1	5	181	66
Totaal	18	56	64	14	1	153	211	32
Alle bedrijven met melkkoeien en een melktank								
tot 10 ha	11	16	2	-	-	29	241	20
10 - 15 ha	7	32	21	1	-	61	224	27
15 - 20 ha	-	14	42	9	-	65	226	38
20 - 30 ha	-	1	22	26	6	55	233	54
30 ha e.m.	-	-	1	5	10	16	212	80
Totaal	18	63	88	41	16	226	227	40

1) Op bedrijven met melkkoeien.

Bijlage 4. Berekening van het aantal bedrijven met in 1991 een ligboxenstal

Bij de berekening van het aantal bedrijven met een ligboxenstal in de toekomst is uitgegaan van het aantal bedrijven met melkkoeien per oppervlakteklasse in 1991. Het aantal bedrijven met melkkoeien per oppervlakteklasse is gebaseerd op de situatie in 1981. Voor 1981 is bepaald welk percentage van het aantal bedrijven per oppervlakteklasse melkkoeien en een melktank had. Ditzelfde percentage is toegepast op de verwachte verdeling van het totale aantal bedrijven over de oppervlakteklassen in 1991 zoals weergegeven in tabel 6.4.

Berekening van het aantal bedrijven met koeien in 1991

Bedrijfs- oppervlakte	Situatie in 1981			Situatie in 1991		
	Aantal hoofdberoepsbedrijven	to- met melkkoeien + melk- taal tank (tabel 4.3)		Aantal hoofdberoepsbedrijven	% met	aantal
		aantal	in % van alle hoofdberoepsbedr.	taal (tabel 6.4)	koeien (zie 1981)	met koeien
tot 10 ha	120	29	24	63	10	6
10 - 15 ha	78	61	78	52	78	40
15 - 20 ha	71	65	92	61	92	56
20 - 30 ha	60	55	92	69	92	63
30 ha e.m.	19	16	84	30	84	25
Totaal	348	226	65	275		190

Om een globale schatting te kunnen maken van de mate waarin ligboxenstallen gebouwd zullen worden zijn op basis van de structuurenquêtes rundveehouderij 1973/74 en 1978/79 lijnen geconstrueerd die aangeven in welk tempo het percentage ligboxenstallen per bedrijfsgrootteklasse toeneemt. Voor de bedrijven boven de 30 ha zou volgens deze gegevens het percentage bedrijven met een ligboxenstal toenemen van 69% in 1981 tot ca. 93% in 1991, voor de bedrijven van 20-30 ha van 57% nu tot 92% in 1991, bij de bedrijven van 15-20 ha van 32% tot ca. 58% in 1991 en van de bedrijven van 10-15 ha 20% nu tot + 48% in 1991. Wanneer we deze percentages toepassen op de per oppervlakteklasse te verwachten aantallen bedrijven met melkkoeien, volgt de verdeling zoals in onderstaande tabel is weergegeven. Het aantal bedrijven met een ligboxenstal zal volgens deze berekening toenemen van 73 in 1981 tot + 132 in 1991.

Berekening van het aantal bedrijven met in 1991 een ligboxenstal

Bedrijfs- oppervlakte	Bedrijven met in 1991 melkkoeien				Perc.met ligboxen- stal in 1991	Aantal bedr. met in 1991	
	to- taal aantal	w.v. met in 1981 ligboxen- stal	traditio- nele stal	% met in 1981 lig- boxenstal		ligb.- stal	trad. stal
tot 10 ha	6	-	6	0	0	6	
10 - 15 ha	40	9	31	20	48	19	21
15 - 20 ha	56	21	35	32	58	32	24
20 - 30 ha	63	31	32	57	92	58	5
30 ha e.m.	25	11	14	69	93	23	2
Totaal	190	72	118			132	58

Bijlage 5. Enkele kengetallen van weidebedrijven (gemiddelden van 1976/77 t/m 1980/81)

	Noord-Holland kleiweidebedrijven		Nederland klei- en veengeb., melkveebedrijven	
	kleinere	grotere	kleinere	grotere
Aantal bedrijven	15	14	36	112
Gemidd. bedrijfsoppervlakte (ha)	19,0	42,9	15,8	30,5
Aantal v.a.k. per bedrijf	1,62	2,28	1,26	1,72
Aantal sbe per bedrijf	151	331	100	221
Aantal sbe per v.a.k.	97	147	78	127
Aantal melkkoeien per bedrijf	37,9	87,1	26,2	61,6
Aantal melkkoeien per ha 1)	2,04	2,12	1,66	2,03
Aantal g.v.e. per ha 1)	2,64	2,82	2,24	2,61
Kg melk per koe	5309	6019	4856	5304
Vetgehalte (%)	4,05	4,03	4,04	4,05
Melkprijs (cent per liter)	60,12	62,13	60,52	62,18
Per melkoe:				
- melkgeld (gld.)	3200	3739	2939	3301
- omzet en aanwas (gld.)	757	740	752	656
- totale opbrengsten (gld.)	4057	4615	3762	4001
- krachtvoerkosten (gld.)	823	1058	868	947
- totale voerkosten (gld.)	1191	1389	1120	1207
- opbrengst minus voerkosten (gld.)	2866	3226	2642	2794
Arbeidsopbrengst ondern. (x 100 gld.)	178	510	145	308
Opbrengst per f 100,- kosten	84	99	73	92

1) Ha voederoppervlakte.

Bron: LEI-steekproefbedrijven.

Bijlage 6. De oppervlakte grond aan huis op hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank in 1981

Bedrijfs- oppervlakte	Stal- type	to- taal 2)	Aantal bedrijven										Ha cultuur- grond	Percentage cultuurgr. aan huis		
			met % van de grond aan huis													
			tot 10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90	90-100			100	
5 - 10 ha	t.s.	29 (2)	-	1	-	2	-	2	-	2	3	2	3	14	241	85
10 - 12 ha	t.s.	25	1	1	2	2	1	1	3	1	3	2	4	7	273	71
	l.s.	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	21	71
12 - 15 ha	t.s.	26 (1)	-	3	2	1	-	-	2	5	2	2	1	9	348	72
	l.s.	8	-	-	-	-	1	2	1	1	-	-	1	2	106	74
15 - 20 ha	t.s.	44 (3)	2	3	2	2	4	3	-	5	4	4	3	13	751	68
	l.s.	21 (2)	-	-	1	1	2	3	2	-	2	2	2	6	348	74
20 - 30 ha	t.s.	24	-	-	1	1	2	5	1	2	4	4	3	5	549	74
	l.s.	31 (1)	1	-	1	4	2	4	4	3	2	4	5	5	739	65
30 ha e.m.	t.s.	5	-	-	-	1	1	-	-	3	-	-	-	-	183	63
	l.s.	11	-	3	-	2	1	1	2	1	1	-	-	-	429	46
Totaal	t.s.	153 (6)	3	8	7	9	8	9	8	19	14	14	14	48	2345	72
	l.s.	73 (3)	1	3	2	7	6	10	9	7	5	7	13	1643	63	

1) t.s. = traditionele stal; l.s. = ligboxenstal.

2) Tussen () aantal bedrijven waarvan dit gegeven niet bekend is, begrepen in voorgaand totaal.

Bron : CBS-Landhouwtelling 1978 en personen die de plaatselijke situatie kennen.

LITERATUUR

Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening:

Nota landelijke gebieden, deel 3d: regeringsbeslissing met nota van toelichting.

Streekplan voor Westfriesland-Oost. Provincie Noord-Holland, 1969.

De land- en tuinbouw in Noord-Holland: structuurnota. Provinciale Directie voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in Noord-Holland, 1981.

Landbouw-Economisch Bericht 1982. Landbouw-Economisch Instituut.

Nota bloembollen 1981-1985. Beschouwingen over de ontwikkelingen in de sector bloembollen. Ministerie van Landbouw en Visserij. Directie akkerbouw en tuinbouw, 1981.

De productie- en bedrijfsstructuur van de bloembollenteelt. LEI-publicatie 4.79, 1978.

De structuur van de westfrieze bedrijven met bollenteelt. LEI-publicatie 2.138, 1980.